

Rapports da las uniuns afiliadas

Autor(en): **Arquint, Jachen Curdin / Derungs, Gion A. / Scherrer, Carli**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **110 (1997)**

PDF erstellt am: **29.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236299>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Rapports da las uniuns affiliadas

Societad retorumantscha

I nun es ingün dubi cha la prüma mità da l'on 1996 as preschantarà plü tard per la Societad Retorumantscha ed impustüt pel Dicziunari Rumantsch Grischun sco tipica situaziun al spartavias. Id es stat da decider che direcziun chi's piglia per cha'l Dicziunari Rumantsch Grischun haja üna basa stabla a lunga vista. La decisiun ha stuvü gnir tratta infra cuortischem temp. Ella ha eir stuvü gnir tratta da möd cha la lavur da redacziun vegna pertocca il main pussibel.

Ils ultims rapports han fat resortir cha'l suotsegnà e la suprastanza han tscherchè da far tuot il pussibel per cha l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun possa mantgnair seis büros aint il stabilimaint dal dazi a la Rohanstrasse 5 a Cuaira. Ponderaziuns da character organisatoric e finanziar ans vaivan indüt da'ns volver a la Regenza dal chantun Grischun subit cha nus vain savü cha la chasa vegna fatta vnala davart da la Confederaziun e da provar da sgürar uschea il spazi da lavur in chasa.

Il plü tard in schner dal 1996 esa stat cler cha'l nouv proprietari da la chasa, il chantun Grischun, d'eira intenziunà da dovrar la chasa unica-maing per sia gestiun administrativa e cha la politica da lair sgürar üna piazza in chasa eir pel Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun d'eira ida ad aua. Tuottüna ans esa però gratià da raggiundscher cha'l Chantun ed impustüt l'Uffizi da construcziun ota ans stetta a disposiziun cun seis servezzans e cun sia experienza per tscherchar ün nouv dachasa pel Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun.

La collavuraziun cul Uffizi da construcziun ota e sias diversas secziuns es statta fich agreabla e früttaivla. Fingià las prümas trattativas – in schner/favrer – han muossà cha las lavuors da sanaziun vi dal stabilimaint a la Rohannstrasse 5, chi d'eiran fixadas pels mais da stà dal 1996, nu laschaivan otra letta co quella da transferir tuot l'Institut plü svelto pussibel in ün oter stabel.

Ma i nu's trattaiva però be da la simpla dumonda da chattar infra cuort temp ün oter stabel adattà. Il transferimaint cumpigliaiva eir la dumonda spinusa da la finanziaziun dals cuosts da fit augmentats e, sco nouv aspet daspö il mais da december 1995, il problem da la regionali-saziun. Quel d'eira gnü ventilà aint illa pressa rumantscha sün iniziati-va da grondcusglier Gion Schwarz, Mustér.

La suprastanza da la Società Retorumantscha ha dimena stuvü trar in quel regard fingià in schner dal 1996 üna decisiun da princip. Davo avair ponderà manüdamaing ils divers aspets decisivs ed ils argumaints per e cunter es ella gnüda a la conclusiun unanima cha'l character

surregional dals böts da la Società Retorumantscha e cha la lavur scientifica da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun cun sia portada chantunala, naziunala ed internaziunala nu permettan il transferimaint da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun in üna regiun. Seis argumaints sun gnüts sustgnüts plü tard plainamaing tras il president da la Cumischiun pels Dicziunaris naziunals, il professor R. Ris da la Scoula politecnica federala a Turich e tras la presidenta da la Cumischiun filologica dal Dicziunari Rumantsch Grischun, la professoressa R. Liver da l'Università da Berna.

Per quai chi riguarda il problem da caracter finanziel s'ha il suotsegnà drizzà in marz al Departamaint d'educaziun ed in avrigl a la Regenza culla dumonda d'augmentar la contribuziun annuala dal Chantun a la Società Retorumantscha. Pel on 1996 as tratta quai d'ün augmuint pro rata da 25 000 francs. Dal 1997 davent d'ün augmuint da 40 000 francs. L'augmuint es motivà d'üna vart tras ils fits pellas novas localitats da l'Institut, da tschella vart tras l' incharimaint. La Regenza ha trat infra cuort temp üna decisiun positiva (decisiun dals 28 mai 1996, nr. dal protocol 1179) ed il Grond Cussagl ha fat bun l'augmuint i'l rom dal preventiv dal chantun Grischun pel on 1997.

Tanteraint, in avrigl, es il president gnü cunfruntà cun üna charta suottascritta da la gronda part da las deputadas e dals deputats rumantschs al Grond Cussagl, ingio cha – sco preschantà illa pressa in december dal 1995 – i gniva postulà cha la Società ponderescha il transferimaint da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun in üna regiun. La reacziun dal president da la Società Retorumantscha nun ha pudü esser oter co quella dad arcugnuoscher l'importanza da la regiunalisaziun e da dar üna descripciun detagliada da la situaziun sco ch'ella as preschantaiva our dal püt da vista da la Società Retorumantscha cuort avant la sessiun da mai dal Grond Cussagl. In ün inscunter cun üna delegaziun dals deputats rumantschs al Grond Cussagl han impustüt ils deputats da la Cadi express lur dischillusiun sur da la posiziun da la SRR e da seis president. La charta dals deputats e da la deputadas al Grond Cussagl ha però gnü l'esit – fich positiv – cha'l problem da la regiunalisaziun da parts dal movimaint rumantsch vain discutà e trattà in ün rom cumplexiv suot l'egida da la Lia Rumantscha. L'intent es quel da rivar ad üna concepziun generala e da nu reagir be punctualmaing da cas a cas.

In occasiun da sia tschantada dals 31 da mai 1996 ha la suprastanza pudü tour cugnuschtscha chi saja stat pussibel da chattar fingià in favrer/marz ün spazi adattà pel Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun a la Ringstrasse 34 a Cuaira. Quel vaiva il grond avantag cha la redacziun til ha pudü partir aint in ün möd chi correpuonda cumplettamaing a l'andamaint raziunal da la lavur da redacziun sco ch'ella as preschainta actualmaing. Implü ha la suprastanza constatà

cun satisfacziun cha la squadra da redacziun – suot l’egida da Felix Giger – saja landervia a prestar üna lavur logistica da prüm uorden. I s’ha tantüna trattà da transferir e redispuoner üna gestiun da dimensiuns impreschiunantas: üna biblioteca da lavur da passa 600 m lunghezza, üna documentaziun linguistica depositada in 1600 s-chaclas chi cuntegnan in tuot sur 5 milliuns cedlas, üna documentaziun fotografica d’ota valur, ün magazin chi cumpiglia diversas tonnas cudeschs ed üna preziosa infrastruttura electronica.

Uschigliö ha l’andamaint da la lavur da la Società Retorumantscha e da seis Institut gnü il character da continuità. La lavur da la Cumischiun filologica es gnüda circumscribta da nouv in ün reglamaint chi correpuonda al mandat da la Cumischiun pels vocabularis naziunals ed a las relaziuns chi s’han müdadas. La Cumischiun filologica ha tut cugnuschentscha da quel in möd positiv e la suprastanza til ha fat bun in sia tschantada dal 31 mai 1996. Il nouv tom da las Annalas es cumparü a temp ed es redat cun chüra. La squadra da redacziun dal Dicziunari Rumantsch Grischun ha pudü mantgnair il ritem da publicaziun bod cumplettaing e quai adonta da la müdada. In occasiun da la radunanza generala ha referi la romanista Rut Bernardi sur dal tema „SPELL, Sprachprojekt des Dolomitenladinischen“. Ella ha fat quai in ün möd instructiv ed impreschiunant, descrivind ed analisond ils fats e las difficultats cun precisiun e distanza, eir sch’ella es pertocca e partecipada persunalmaing. Ella ha fat quai eir uschea cha l’auditori ha pudü trar parallelas cullas relaziuns in Grischun, minchün e minchüna seguond sia experienzas persunalas.

Il suotsegnà ingrazcha a tuot quellas ed a tuot quels chi han contribui cha, a la fin da l’on 1996, s’haja pudü constatar cun persvasiun cha la via tschernüda saja statta la güsta e cha l’on 1996 es gnü ad esser ün on da buna e preziosa lavur sün tuot ils chomps. Ün bel resultat da quai chi’s po nomnar „network“ aint il meglder sen dal pled. La rait nun es gnüda tessüda e nun ha tgnü be grazcha al circol plü stret da la squadra da l’Institut e da la suprastanza. Sainza l’extensiun da la rait fin pro las instanzas politicas dal chantun Grischun e l’administraziun chantunala cun seis posts specialisats, sainza sia extensiun fin pro’ls circuls scientifics e lur colliaziuns culla Confederaziun nu vess il böt pudü gnir raggiunt.

Il parsura: Jachen Curdin Arquint

Suprastanza

<i>President</i>	Dr. Jachen Curdin Arquint, Cuoir
<i>Vicepresident</i>	Dr. Arnold Spescha, Cuoir
<i>Actuara</i>	Anna-Alice Dazzi Gross, Cuoir
<i>Cassiera</i>	Genoveva Seger-Arquisch, Vaduz
<i>Assessurs</i>	Dumenic Andry, Zuoz
	Dr. Cristian Collenberg, Cuoir
	Rest Luis Deplazes, Rabius
	Jost Falett, Bever
	Martin Gabriel, Glion
	Rav. Gion Gaudenz, Puntraschigna
	Cristian Joos, Cuoir
	Gion Arthur Manetsch, Cuoir
	Chasper Pult, Pasqual
	Dr. Stefan Sonder, Cuoir
<i>President d'onur</i>	Dr. Gion Deplazes, Cuoir
<i>Redacziun Annalas</i>	Roman Caviezel, Cuoir
	Rav. Gion Gaudenz, Puntraschigna
<i>Revisurs da quint</i>	Cristian Cavegn, Cuoir
	Chasper Stupan, Cuoir
<i>Dicziunari Rumantsch</i>	Dr. Felix Giger, Cuoir, caporedacziun
<i>Grischun</i>	Marga Annatina Secchi, Cuoir, redacziun
	Dr. Carli Tomaschett, Cuoir, redacziun
	Kuno Widmer, Cuoir, redacziun
	Claudio Vincenz, Cuoir, redacziun
	Ines Gartmann, Cuoir, documentaziun
	Alexa Pelican-Arquisch, Cuoir, secretariat

Romania

Radunonza da delegadas e delegai 1995

La Romania ha serrau giu siu onn da gestiun 1994/95 cun la radunonza da delegadas e delegai dils 25 da november 1995 a Cuschnaus en Val Lumnezia. La presenza ei stada cun 43 delegai e delegadas plus passa 15 hosps plitost mediocra.

Sesidas dils organs administrativs/executivs

La suprastonza ha teniu sias 11 sesidas a Cuera, Tavanasa, Cuera, Trun, Sumvitg, Razen, Laax, Falera, La Punt/Reichenau, Laax e Mustér. Tier la repartiziun dils ressorts ha ei dau neginas mutaziuns. En la Romania da giuventetgna ei Natascha Lombris vegnida remplazzada da Marcus Tuor. Dallas sesidas prendan era part cun vusch consultativa il collaboratur regiunal Carli Scherrer e la representanta dalla Romania ella suprastonza dalla Ligia Romontscha Rita Killias-Cantieni.

Il *Cussegl dalla Romania*, che secumpona dalla suprastonza, dil collaboratur regiunal, dils collaboraturs subregionals e dalla representanta ella suprastonza dalla LR, sesa silmeins ina gada ad onn. Igl intent da sia formaziun ei da garantir il contact denter suprastonza, collaboratur e las subregions dalla Romania. EI decuors digl onn ha ei dau el Plaun ina midada: Nova collaboratura ei Heidi Caviezel-Cathomen da Razén. En Lumnezia vegn quell'incarica ademplida d'Angela Lombris da Vella, ella Cadi eisi il collaboratur regiunal sez cun susteniment da Tarcisi Hendry en Tujetsch.

Nossas secziuns

La *Romania da Giuventetgna* ei oz representada cun in mandat ella suprastonza dalla Romania. Il brat d'informaziuns funcziunescha aschia dètg bein e la suprastonza persequitescha cun viv interess las activitads dils giuvens.

Il *Cerchel cultural Laax* sestenta per la promoziun dil plaid romontsch ella vischnaunca da Laax. Sustenius dalla Fundaziun Pro Laax fa el purschidas dil pli different gener: seras litteraras e da film, scolaziun eav.

La *Scuntrada e Formaziun Surselva* ei ina secziun da cuminonza dalla Romania, Renania e Ligia Romontscha. Egl emprem onn suenter il giubileum da 10 onns ha ella realisau 191 cuors. Da quels ein 30 cuors da romontsch, reparti sin l'entira Surselva.

Nossa sedia

La Romania dispona sur dad in center d'informaziun, documentaziun e vendita. Quel sesanfla ella *Cuort Ligia Grischa* a Trun, nua ch'igl ei bein

ina honur per la Romania d'haver siu suttetg. Quei center stat a disposiziun a tut tgi ch'ei interessaus per fatgs romontschs. Ellas medemas localitads sesanfla era la *Fundaziun Biblioteca Romania*. Era la biblioteca stat a disposiziun a tuts e tuttas che han interess per caussas romontschas.

Onn giubilar dalla Romania

Il 15 da settember 1896 ei la Romania vegnida fundada a Trun el hotel Tödi. Igl onn 1996 ei perquei vegnius declaraus dalla suprastonza sco onn giubilar – onn da revista e prevista ed engraziament. La suprastonza ha formulau las suandontas finamiras per quei onn giubilar:

1. Nus lein render la Romania pli enconuschenta e mussar tgi ch'ella ei e tgei ch'ella fa.
2. Nus fagein purschidas per giuven e vegl, repartgidas sin tut igl onn e sigl entir intschess romanian.
3. La fiasta da commemoraziun da Sogn Stiafen a Trun duei schar vegnir pertscharts dalla influenza culturala e linguistica dalla Romania, mo era schar reviver reminiscenzas e tgirar la cumpignia e hilaritad.

La grupp da lavur „100 onns Romania“ sut il presidi da Sora Florentina Camartin ha elaborau ina vasta gliesta da propostas per mauns dalla suprastonza:

Niev signet; acts d'avertura; acziuns per affons e giuventetgna; spassegiadas da cultura; girada botanica; brat cultural; ediziuns („Scartira giubilara 100 onns Romania“, „Tips e trics“, „Muments“, „Uorset alv, sas ti la via?“, „Da cumpignia“ [cumpara il fevrer 1997], cuntinuaziun ediziuns da Toni Halter); emissiun radiofonica RR „100 onns Romania“; set da meisa; sentupada cul lungatg ella Gasetta Romontscha; preschientscha ella pressa; act final.

Autras activitads

La lavur comunabla denter Romania e Renania ei s'intensivada el decuors digl onn passau. Lavur sil sector practic/administrativ coordineschan Romania e Renania gia daditg. Ils dus collaboraturs regionals emprovan da nezegiar sinergias ton sco pusseivel.

Ultra da quella collaboraziun giavischan las suprastonzas mintgamai da metter certs accents annuals. Igl accent digl onn 1995/96 ein las stentas comunablas per ina *reglamentaziun dil romontsch sco lungatg ufficial* da vischnaunca. Quellas ein vegnidas iniziadas a Laax il november 1995 cun ina sera d'orientaziun, cuntinuadas cun las preparativas en ina grupp da lavur cun representants dalla politica communal e cussegliaziun giuridica da derschader federal dr. Giusep Nay e la finala surdadas suenter consultaziuns culs cussegls da cumin allas ludeivlas vischnauncas sursilvanas per diever dalla legislaziun. Ella Cadi, sco regiun linguisticamein homogena ed adattada per iniziar il project, han

las biaras vischnaucas gia fatg igl emprem pass. En Lumnezia ein ins sil precinct da far il medem. Il cussegl da cumin ha approbau il reglament unanimamein e cussegla l'approbaziun allas singulas vischnaucas. Il Cumin Rueun e la Foppa suondan.

In auter accent ella lavur comunabla ein nos „Cuors per canzlists e canzlistas“. Romania e Renania ein cunscientas dalla necessitad dalla scolaziun sin quei sectur.

Igl ei era usit che las duas suprastonzas han ina *sesida comunabla* ad onn. Las tractandas ein stadas: niev collaboratur regiunal per la Foppa, cuntinuaziun cul reglament davart il lungatg uffical, il curtin d'honor a Trun e la fatscha da nos vitgs.

Ils dus presidents ein sescuntraì cul *Cerchel Cultural Sagogn*.

Las *cumpignias romontschas*, iniziadas da divisiunari Rudolf Cajochen pm., paran da svanir. La suprastonza dalla LR ed ils dus presidents dalla Romania e Renania ein secunferi differentas gadas, deplorablamein senza grond success, culs exponents dil militar dil cantun Grischun.

La gruppa da lavur „*Sensibilisaziun linguistica e culturala*“, purtada dil collaboratur regiunal e ses gidonters, prepara acziuns specialas.

Il president ha fatg part dalla gruppa preparativa per la Fundaziun dalla „*Agentura da Novitads Rumantscha*“ (ANR).

Las suprastonzas dalla Romania e Renania tgiran il contact cun la *Corporaziun da vischnaucas Surselva* che gioga - tenor nossa opiniun - ina fetg impurtonta rolla en Surselva puncto convivenza linguistica e risguard commensurau.

Il president ed il collaboratur ein sepresentai alla *Conferenza scolastica dalla Cadi*.

Ulteriuras ediziuns realisadas: *Aulza Ti'egliada* da Sur Giusep Dur-schei e *Miu artg sogn Martin* da dr. Donat Cadruvi.

Collaboraziun cun la Ligia Romontscha

La Ligia Romontscha cloma pil solit a *duas sesidas ordinarias* ad onn. La presenza dalla Romania en omisduas sesidas ei stada buna.

Il *Cussegl dalla LR* ei vegnius clamaus a treis sesidas.

Ultra dallas scuntradas usitadas ha la suprastonza dalla Romania envidau la suprastonza dalla LR cul secretari ad ina sesida per orientar sur dalla lavur dalla Romania e da siu collaboratur, mo era per discutir damondas dall'animaziun romontscha dil mintgadi.

La collaboraziun denter la Romania e la Ligia Romontscha ei buna e speditiva. La Romania less en quei liug engraziar alla LR per il support ch'ella ha saviu retscheiver igl onn current.

Finanzas

La Romania ei obligada – ed ella fa era quei nua ch'ella sa e po – da spargnar. Spargnar egl onn giubilar cun sias acziuns specialas ei buca stau pusseivel. Il quen da gudogn e sperdita muossa in dètg deficit che sto vegnir cuvretgs il proxim onn. Sper entradas da 251 912.05 frs.

stattan expensas da 268 546.– frs. Il deficit munta a 16 623.95 frs. Il deivet ella bilanza crescha aschia sin 29 126.85 frs.

Sper las dètg vastas atgnas activitads dalla Romania egl onn giubilar resta ei paucs mieds finansials per susteniments per lavur litterara e culturala autro. Perquei ein quels savens da valeta plitost simbolica.

Engraziament

Iglei dapli che mo ina declamaziun usitada: Jeu hai il basegns d'admetter a tuts e tuttas che han contribuì al reussir da nies onn giubilar in resentiu Dieus paghi. In engraziament tut special va als pli stretgs collaboraturs: l'entira suprastanza; il collaboratur regiunal e ses gidonters subregiunals e siu biro; la delegada ella suprastanza dalla LR; la grupp da lavur „100 onns Romania“ sut il presidi da sora Florentina Camartin e tut ils gidonters e las gidontras pils differents projects el liug.

En quei engraziament less jeu era includer il secretariat dalla LR cun Bernard Cathomas al guvernagl che stat adina a disposiziun per plaid e cussegl.

Cuera, entschatta october 1996

Il parsura: Gion A. Derungs

(In rapport pli extendì publitgescha la Romania sco separat)

RAPPORT DIL COLLABORATUR REGIONAL

Sesidas e rapports

Mintga meins s'entaupan ils collaboraturs regionals a Cuera en Casa Romontscha cun dr. Bernard Cathomas. Ei vegn orientau vicendeivla-mein e coordinau acziuns.

Il collaboratur regional separticipescha era dallas sesidas da supra-sonza dalla Romania cun vusch cusseglionta e scriva ils protocols.

Scolaziun

Dils 19 – ils 25 d'uost 1996 ha giu liug a Cuera ella Scola per linguistica applicada (SLA) in cuors intensiv da rumantsch grischun. Da quel ein tut ils collaboraturs regionals dalla LR separticipai.

Vendita da cudischs

Da miez november – miez december vegn la purschida da cudischs dalla Romania e dalla LR exponida en pliras vischnauncas, mintgamai en casa da scola. La populaziun vegn avisada e fa diever dalla caschun per cumprar regals sin Sontgaclau e Nadal. Talas exposiziuns han giu liug a Ruschein, Sagogn, Schluein, Falera e Danis/Tavanasa. En stizun dalla Romania a Trun sefa la vendita sur onn.

Animaziun e cussegliaziun

La Carta da tratgas romontscha: Per la secunda gada ha la Romania encuretgi il contact cun ustiers, cuschiniers e hoteliers dalla Surselva cun la finamira d'introducir la carta da tratgas romontscha. Ei dat gia pliras casas che han introduciu la carta da tratgas bilingua. Ella duei render attents ils jasters a nossa cultura ella gastronomia e serrar largias el scazi da plaids dils indigens.

Intervenziuns

Savens vegn il romontsch ignoraus el sectur da fepls sgulonts. Ei tucca d'intervegnir e pretender risguard per nies patratg. Pil pli setracta ei da lavur malemperneivla.

Inscripziuns publicas

GI'ei strusch da crer. Aunc adina dat ei suprastonzas communalas che tolereschans inscripziuns tudestgas novas! Aunc adina dat ei vischnauncas che tolereschans las tablas grondas da reclama sigl ur da surbaghegiadas. Tablas che ignoreschan totalmein il romontsch e snegan als indigens impurtontas informaziuns el lungatg-mumma. Quei malgrad che vischinas e vischins disapprobeschan quella tenuta e lessen ina fatscha dil vitg romontscha.

Il cudisch da telefon

L'ediziun nova dil cudisch da telefon ei en preparaziun. Igl onn 1982 veva la cumissiun *Fatscha da nos vitgs* romontschau las indicaziuns dils

abonnents dallas vischnauncas romontschas sut l'egida da dunna Martina Trippel-Cadgiet, da lezzas uras emploiada dalla telecommunicaziun. Ussa ei ina nova acziun puspei necessaria. Quella han ils collaboraturs regiunals dalla LR instradau.

Translaziuns

... ein lavurs quotidianas en biro dalla Romania. Ei setracta da reclamas, rapports ni auters survetschs che vegnan prestai en cass da basegns. Translaziuns pli grondas vegnan intermediadas al post da translaziun dalla LR.

Romontsch en canzlia

La 5avla dieta pil persunal da canzlia ei sin rucca. Problems quotidianas en connex cul lungatg romontsch vegnan dilucidai. Puspei ei dr. Clau Solèr responsabels per scolaziun.

Ediziuns

En quei sectur ei il collaboratur regional s'engaschaus vid: Aulza ti'egliada, da sur Giusep Durschei, 100 onns Romania, revista e prevista e Da cumpignia, cudisch da canzuns popularas.

Trun, miez october 1996

Carli Scherrer, collaboratur regional

Suprastonza

President

Viceparsura

Cassier/administratur

AssessurAs

Gion A. Derungs, Cuera

Pieder Antoni Halter, Sumvitg

Giusep G. Decurtins, Falera

sora Florentina Camartin, Mustér

Marcus Tuor, Mustér

RedacturAs

Ischi

Nies Tschespet

Hubert Giger, Bonaduz

Marietta Tuor, Reussbühl

Uniun dals Grischs

86 avel rapport da l'Uniun dals Grischs

in december 1996

Meis rapport es ün spejel da las activitats da l'Uniun dals Grischs dal 1996, dimena dal mumaint cha la suprastanza nouva ha cumanzà cun sia lavur.

La suprastanza ha surtut la carica da la suprastanza veglia in üna sezzüda cumünaivla als 13 da december 1995. La presidenta, duonna Renata Bott, ha evas tuot las pendenzas e m'ha surdat lura tuot la documainta in bun uorden. Eir duonna Maria Sedlacek e duonna Nina Dazzi han introdüt a lur successuors da möd cha quels han pudü cuntinuar sainza difficultats cun lur lezcha. Ad ellas ed a sar Anton Demonti chi ha demischiunà sco revisur da quint spordscha ün sincer grazcha fich per lur ingaschamaint a favur da nossa lingua.

La suprastanza s'ha radunada 10 jadas in differents cumüns da l'intschess ladin. Implü ans vaina inscuntrats cun üna delegaziun dal cussagl administrativ e cul redactor dal Fögl Ladin a Samedan. La mera da quist inscunter d'eira il barat vicendaivel d'ideas e d'infuormaziuns.

Ils capos cumünals da l'Engiadin'ota e lur suprastanzas sun gnüts invüdat a Schlarigna per discuter cun tuot ils funcziunaris da l'UdG davart pussibilitats e limits, giavüschs e propostas a las uniuns rumantschas per rinforzar il rumantsch in Engiadin'ota.

Üna delegaziun da la suprastanza es statta a la delegiada da Mustér. Svessa am n'haja partecipà duos jadas a las sezzüdas dal cussagl da la Lia Rumantscha. In üna da quellas vaina tschernü Domat sco prossem lö da la Scuntrada. Eir scha l'Uniun dals Grischs as vaiva ingaschada fermamaing per la candidatura dal cumün da Schlarigna, nu till'han tschellas uniuns sustgnüda.

Üna part da la suprastanza e'l collavuratur Jon Domenic Parolini s'han reunits d'incuort Süsom Givè culs cuvis per discuter davart lur activitats scuorsas e lur progets per l'avegnir. L'Uniun dals Grischs voul delegiar daplüssas incumbensas e respunsabilitats als singuls cuvis e tils integrar ed infuormar plü bain illa lavur da la Rumantschia. La coordinaziun dals cuors da rumantsch tanter ils cumüns sto implü gnir organisada plü efficiantamaing. Cun üna visita a l'Expo Val Müstair ha quist ravuogl vulglü promover l'incletta e la bainvuglientscha vicendaivla.

In occasiun da l'Expo in Val Musair s'ha preschantada eir l'Uniun dals Grischs cun ün stand e vendü cudeschs e prodots rumantschs in Val Müstair.

La suprastanza ha decis da delegiar tschertas lavuors ad ün modest post da secretariat per facilitar impustüt al president la lavur d'administraziun chi crescha ad ün crescher.

Artichel 116

L'UdG ha fat occurrenz a Sta. Maria, Samedan e Scuol per orientar, discuter e far reclama per la votumaziun importanta dals 10 da marz 1996 davart l'artichel da linguas. L'esit es stat bun.

La reglamentaziun da la lingua officiala

Sco la Val Müstair han eir ils cumüns da l'Engiadina bassa, Zuoz e S-chanf acceptà l'adöver da la lingua rumantscha sco lingua officiala. Las instanzas politicas han uossa tut per mans la realisaziun da las meras da la reglamentaziun per cha quellas possan bainbod gnir applichadas. Ils capos han incumbensà a la PEB da nomnar üna cumischiun. Quista sto propuoner masüras concretas co chi's po e's sto sustegner e promover lingua e cultura in societats e cumüns. Per quista mera mettan a disposiziun Chantun e Confederaziun 75 000.– francs.

Adöver dal local da l'UdG a Zernez tras la CGL

Daspö ün pêr mais po la magistraglia far adöver da lur mezs d'instrucziun ramassats in occasiun da la Didacta ladina. Quist material ordinà tenor temas tils sta a disposiziun i'l local da l'Uniun dals Grischs aint i'l Chastè Wildenberg a Zernez.

Chesin Manella

Eir aint i'l Chesin Manella es gnü installà quist on ün computer per schligerir la lavur da noss'administradura Ursula Willy. Adonta ch'ella s'ingascha fermamaing pella vendita dals cudeschs, cassetas eui. nu's lascha evitar cha tscherts artichels as prunan. La suprastanza stuvarà tscherchar soluziuns per diminuir l'inventar, eventualmaing fond accziuns.

Per seis grond ingaschamaint dschaina a duonn'Ursula ün cordial grazcha fich.

Ils collavuratuors regionalis

Sper blera lavur d'animaziun culturala in general, d'administraziun, d'organisaziun e da traducziun am permetta da manzunar ün pêr detagls our dal vast program da noss collavuratuors regionalis. Uschè realisescha Romedi Arquint ediziuns, chüra contacts cullas baselgias, scoulas e bibliotecas e sustegna e promouva la scolaziun da creschüts. Jon Domenic Parolini es respunsabel pels contacts cullas instanzas politicas e rapreschantants dal turissem, organisescha ils cuors pels chanzlists e s'ingascha pella lavur a favur da la giuventüna.

Il president da l'UdG e duonna Silvia Steiner, suprastanta da la Lia, s'inscuntran mincha mais culs collavuratuors per s'infuormar davart lur activitats e per tils sustegner in lur plaiv.

Davo pac daplü d'ün on ha Romedi Arquint inoltrà sia demischiun sco collavuratur. In sia nouva funcziun sco president da la FUEV

(organisaziun da las minoritats linguisticas) til giavüschaina bun prosperimaint. A tuots duos collavuratuors ingrazchaina cordialmaing per lur ingaschamaint.

In december ha la Lia Rumantscha elet in mezza piazza a Roman Bezzola, Champfèr, sco nouv collavuratur per l'UdG. Ad el giavüschaina tuot il bun in sia nouva plaiv.

Candidatura presidi da la Lia Rumantscha

Chasper Pult ha demischiunà sco president da la Lia Rumantscha. La suprastanza e la radunanza generala da l'Uniun dals Grischs han propoünü per quist post a Jost Falett, Bever, magister da biologia, sco candidat uffical pella radunanza generala da la Lia. Quella ha in december lura eir tschernü a Jost Falett sco nouv president.

Fundaziun Chesa Planta

La Fundaziun da la Chesa Planta tschercha la collavuraziun cun otras instituziuns rumantschas cul böt da pudair unir forzas e realisar ideas e progets. Eir la suprastanza da l'UdG s'ha inscuntrada cun commembers da la suprastanza da la Fundaziun per discuter sur d'ün'eventuala collavuraziun.

Pressa rumantscha

In december ha il cussagl administrativ dal Fögl Ladin decis da nun edir plü lur gazetta e quai pervi da mancanza da finanzas e da redactuors qualifichats. L'Uniun dals Grischs ha deplorà la mort dal Fögl Ladin. L'Engadiner Post ha cumanzà avant Nadal a cumpletar seis medium cun duos paginas rumantschas. A partir dals 6 da schner 1997 cumpara la Quotidiana, edida da la Gasser SA.

La suprastanza ha discutà in seguit cun exponents da l'Engadiner Post e da La Quotidiana sur da l'avegnir da la pressa rumantscha, in special sur da la pressa ladina. Culs respunsables dal Fögl Ladin esa gnü trattà a regard cumprita dals drets da stampa e glista d'abonnents. Quists ha survgni la Gasser SA grazcha a sia megltra sporta finanziaria.

La suprastanza da l'Uniun dals Grischs sustegna La Quotidiana sco gazetta dal di, ün desideri da bliers Rumantschs. Ella predscha però eir l'Engadiner Post chi offriska üna part rumantscha in sia gazetta.

Ediziuns

Chalender Ladin (redacziun: Gion Peider Mischol e Toni Kaiser); *Dun da Nadal* (Madlaina Rauch); *Rimas da Chasper Poo*, ramassadas da Cla Riatsch e Göri Klainguti; *Uorsin da Glatsch*, vall. da dna. Caterina Florineth, puter da dna. Elvira Pünchera; *Istorgias da buna not* da Sylvia Sempert, vall. da dna. Corina Caviezel-Stupan, puter da dna. Anita Gordon-Steinrisser; *In vista a Buddha* da Daniel Badraun; in elavuraziun: *Simbols* dad Ulrich Vital.

Sustegns

Sco minch'on ha l'UdG sustgnü divers progets il rom da 23 280.–.

Assimilaziun

Il grond interess per nossa lingua as manifestescha i'l cuntinuont aug-maint da partecipantas e participants dals cuors d'assimilaziun. Dasper ils cuors regulars da rumantsch in Engiadina bassa e Val Müstair spordscha l'Uniun dals Grischs ün seguond cuors al cumanzamaint da settember (EB) ed in october (VM). Eir quist düra ün'eivna e pussibiltescha impustüt ad indigens da lingua estra da frequentar il cuors a l'ur da la stagiun ota.

Ingrazchamaint

Per l'Uniun dals Grischs es la colliaziun culla Lia fich importante. Grazcha a l'ingaschamaint da collavuraturas e collavuratuors, mo eir grazcha a la buna lavur d'infuormaziun dals funcziunaris es garantida üna collavuraziun efficiainta.

A tuot quels chi s'ingaschan per nossa lingua e cultura rumantscha in ün möd o tschel pertocca ün cordial grazcha fich. Sainza lur sustegn ideal, moral ed eir finanziel füs periclità il mantegnimaint e la promozziun da nossa lingua. Ella po in ultim però be prosperar scha nus tilla dovrain in tuot la situaziuns da nos minchadi.

Il president: Robert Giacometti

RAPPORT DALS COLLAVURATURS REGIONALS

Scolaziun da creschüts

L'organisaziun dals cuors da rumantsch es üna part centrala da mia lavur. Dürant il 1996 n'haja organisà duos cuors intensivs d'ün'eivna a Scuol. Il cuors principal ha gnü lö dürant l'ultim'eivna da lügl cun üna partecipaziun da bundant 65 persunas. Sün dumonda da la società da cura da Scuol n'haja organisà per la prüma jada ün seguond cuors intensiv da stà, nempe dürant la prüm'eivna da settember. 28 persunas, giasts ed indigens, s'han partecipadas a quist seguond cuors.

Fich important esa da spordscher eir dürant tuot l'on, cuors pels abitants da la regiun. A Scuol e cuntorn n'haja pisserà insembel cul cuvi da l'UdG per duos blocs da cuors da rumantsch chi'd han cumanzà in october 96 ed in schner 97. Adüna nun esa displaschaivelmaing pussibel da manar tras tuot ils cuors da principiants 1 e 2, dad avanzats 1 e 2 ed il cuors da conversaziun cunquai chi nu's raggiundscha il numer necessari dad 8 partecipantas e partecipants.

L'UdG s'ha declerada pronta dad augmentar sia cuntribuziun a la Scuntrada e Fuormaziun Ladina (SFL) per cha'l secretariat da l'SFL possa surtour üna plü gronda part da l'organisaziun dals cuors da rumantsch da la saira. Davo cha Flurinda Raschèr ha demischiunà sco secretaria ed organisatura in piazza parziala pro l'SFL ha elet la supranza da l'SFL a Maya Stecher dal Institut otalpin a Ftan sco secretaria in piazza parziala ed a Ladina Campell sco respunsabla pel program da la SFL. Sco avantag da la secretaria nouva es gnü resguardà il fat cha ella o ün collega da lavur es adüna raggiundscheibel sül secretariat da l'Institut otalpin a Ftan. Adonta da differents sforzs a favur d'üna megltra organisaziun pels cuors da rumantsch nun es la situaziun amo ideala. Ün sincer ingrazchamaint va surtuot a quellas magistras ed a quels magisters chi's mettan adüna darcheu a disposiziun per dar cuors da rumantsch!

Per spordscher üna scolaziun eir als magisters svesa n'haja organisà trais inscunters cun prof. Jachen Curdin Arquint. Dürant il prüm inscunter a Zernez sun gnüdas tematisadas dumondas grammaticalas ed oter plü. Dürant ils duos ulteriurs inscunters a Sent ed a Samedan ha preschantà il referent il mez d'instrucziun da rumantsch ch'el elavura in incumbenza da la Lia Rumantscha. La magistraglia ha gnü la pussibilità da tour pusiziun e dad exprimer giavüschs in quist connex.

Il cuors da chanzlists organisà in november 96, s'ha dedichà quist on surtuot al tema da scriver protocols. Clà Nogler, chanzlist da Scuol, ha referi da maniera fich cumpetenta davart quista tematica importanta per mincha chanzlist. Il cuors da „Rumantsch per Rumantschs“ ha gnü lö dürant duos sairadas in favrer ed in november. Grazcha ad üna reclama punctuala pro'ls gremis interessats vaina raggiunt üna bella partecipaziun.

Gremis politics

Las suprazantas cumünalas da l'Engiadin'Ota sun gnüdas invidadas da l'Uniun dals Grischs in lügl 1996 ad ün inscunter a Schlarigna cul intent da promover la bilingüità illa vita publica. Intant cha in Engiadina Bassa, Val Müstair, Zuoz e S-chanf s'haja fixà il prüm la lingua ufficiala in ün reglamaint per inchaminar lura al sustegn linguistic practic as vulessa proseguir ill'ulteriura part da l'intschess ladin da maniera differenta. L'UdG ha miss in vista d'ürant quel inscunter ün sustegn practic per far traducziuns e garantir üna bilingüità pro las administraziuns cumünalas. Pür in üna seguonda fasa füssa lura previs da reglamentar illas legislaziuns cumünalas l'adöver da la bilingüità. L'interess dals preschaints per quista sporta nun es stat zuond grond. Els han fat valair cha in differents sectuors funcziuna la bilingüità fingià dret bain. Simils inscunters tanter ils exponents politics ed ils exponents da l'UdG sun però tuottüna fich necessaris eir in avegnir cunquai ch'els dettan adüna darcheu ün impuls per douvrrar plü consequentamaing il rumantsch ill'administraziun publica.

Reglamentaziun da la lingua ufficiala e servezzan da traducziun

La reglamentaziun da la lingua ufficiala illa Val Müstair, in Engiadina Bassa ed ils duos cumüns puters S-chanf e Zuoz es gnüda missa suot tet definitivamaing d'ürant il principi da l'on. D'ürant la stà e l'utuon ha pudü gnir constituida üna cumischiun da lingua. Quista cumischiun da tschinch commembers, ch'eu das-ch presidiar, ha tut per mans la lavur. In üna prüma acziun ha ella appellà a las chanzlias cumünalas da surdar tuot ils texts ufficials chi'd existan be in tudais-ch. Grazcha ad üna cuntribuziun da 15 000.– francs da la confederaziun e dal chantun vaina lura pudü finanziair las numerusas lavuors da traducziun chi sun statts necessarias. La cumischiun ha plünavant elavurà ün concept per organisar las traducziuns illa regiun a partir dal 1997.

Mezs da massa, organs da publicaziun

Cun la chasa editura e cul schefredatur dal Fögl Ladin ha gnü l'UdG la stà passada ed aint pel utuon contacts cul böt dad amegldrar la collavuraziun a favur da la pressa ladina. In discussiun staiva tanter oter dad intimar ils cumüns per ch'els decleran il Fögl sco lur organ ufficial e til sustegnan eir finanziair. Tuot quistas trattativas sun statts dindettamaing invanas davu cha la Stamparia Engiadinaisa ha decis da glivrrar cun l'ediziun dal FL. Quista decisiun han els trat davu la desditta da la piazza da lur schefredatur chi d'eira intanta gnü elet pro La Quotidiana. L'UdG s'ha in seguit sfadiada per survgnir ils drets d'ediziun dal FL. In vista a la sporta finanziaira limitada da l'UdG nun ha ella survgnü quists drets. Per garantir üna preschentscha rumantscha illa revista turistica "Allegra" chi vain scumpartida in tuot las chasadas da l'intschess vallader n'haja procurà divers texts. Eir pel „Eviva“ n'haja pisserà per ün text.

Artichel 116

In vista a la votaziun federala sur da l'artichel da linguas, l'artichel 116 CF, n'haja gnü l'ocasiun da referir ed orientar davant differents gremis davart l'importanza da quista basa costituziunala pel muvimaing rumantsch.

Giuventüna ed uffants

Sün iniziativa da l'uniun dals chantautuors ladins da las Dolomitas n'haja organisà ün concert a Zernez. Dasper varsaquantas gruppas dolomiticas ha fat musica eir la gruppa indigena Mä d Rhätÿx. Pro'l seminari da Giuventüna da las Cumünanzas etnicas europeas a Zuoz am n'haja partecipà activmaing a singuls arrandschamaints. Al festival da film dad Astrid Lindgren a Puntraschigna n'haja pisserà per l'organisaziun ed il bivgnaint dals uffants. Ün pled d'ingrazchamaint n'haja pudü drizzar in ocasiun da la vernissascha dal cudesch d'uffants Hurlipatsch, ün'ouvra scritta e disegnada da persunas ingaschadas da la regiun. Il success da quist cudesch tuot special es stat ourdvard grond, uschè cha l'ediziun valladra es statta exausta davo pac temp.

Center d'art e da cultura

Üna gruppa da lavur pissera per ün futur dal center da cultura Binz 39 a Nairs-Scuol. Quella ha elavurà ün concept per la gestiun dal center, chi spordscha ateliers, alloggi per artistas ed artists e lö d'exponer ouvras. Davart dal chantun es gnü miss in vista ün sustegn finanziel ed eir davart da la regiun improva la gruppa da survgnir ün sustegn per garantir l'avegnir dal center.

Lavur administrativa

Grazcha als mezs finansials cha l'Uniun dals Grischs metta a disposiziun esa pussibel da surdar danouvmaing differentas lavuors da secretariat a terzas persunas. Duonna Monica Juon surpiglia regularmaing tschertas lavuors da secretariat.

Jon Domenic Parolini, collavuratur regiunal

Cuors da lingua, scolaziun da creschieus, animaziun

Als cuors tradiziunels per imprenders rumauntsch haun pudieu gnir organisos scu adüna cun bun success. Appredschedas vegnan viepü eir otras fuormas scu cuors regiunels il zievamezdi, cuors intensivs, ils cuors d'accompagnamaint per genituors chi'd haun iffaunts chi vaun a scoula. Eau d'he impü preparo l'eivna intensiva a Sta. Maria, collavuro als cuors da la Fundaziun Planta, preparo ün cuors da duos eivnas per l'otel Laudinella a San Murezzan ed ün per l'université du 3ème âge da Genevra, intermedio magistras/magisters e finanzas per cuors da rumauntsch „mini“ per differentes gimnasis da la Bassa scu eir referieu davart dal rumauntsch tar tels cuors ed oters arrandschamaints.

Important esa eir dad esser rapreschanto aint illas instituziuns da la scolaziun per glied creschida. La restructuraziun persunela da la SFL, chi's vaiva consolidada e funcziunaiva bain, ho druvo temp ed energia, intaunt cha in Engiadin'Ota las activiteds as concentreschan al mumaint principelmaing süls cuors da rumaunstch e singuls referats publics.

Eau d'he gieu l'ocasiun da discuter cun ravarendas davart l'importanza da la lingua scu eir cun las autoriteds cumünelas da l'Engiadin'Ota, insembel cun Jon Domenic Parolini ed oters rapreschantants da l'UdG.

Ediziuns

Eir quist an haun pudieu gnir edieus differents cudeschs. Scha pussibel sun las novas ediziuns stedas accumpagnadas dad acziuns da publicited, saja que al radio ed illa pressa, u lura eir da acziuns specielas. „Adüna quist Michel“ es gnieu preschanto cun ün invid a las scoulas e scoulinas da visiter ün film seguond ün'istorgia dad Astrid Lindgren (grazcha fich eir a Chr. Schocher da Puntraschigna per sia collavuraziun), Sylvia Sempert ho preschanto sves las „Istorgettas“ in diversas vschinaunchas in scoulas e scoulinas, per las „ouvras“ da Chasper Po vains organiso üna festetta a Sent, l'ediziun da las novas aventüras da L'UORSIN LARS in tuot ils 4 idioms ho gieu sia primera in ocasiun da l'EXPO in Val Müstair. „Aint il fuornin“ sun al mumaint ils RAQUINTS CRIMINELS da Daniel Badraun, dal medem autur eir ün'aventüra da vacanzas ad Isola; quist'istorgia per iffaunts gnaregia edida insembel cun la Società culturale da la Bregaglia ed üna ches'editura svizra. In preparaziun sun eir t.o. l'ediziun da las ouvras da Tista Murk, la reediziun da Rico ed Anna.

Progets

Il „proget Bever“ es ün'intrapraisa a lungia vista chi s'ho concretiseda a Bever. Il böt da l'acziun es da sensibiliser e da render consciaint che cha que voul dir scha duos e püssas linguas vegnan discurridas illa listessa vschinauncha. Chenünas sun las temmas, las aspettativas e cu as inscuntra a quellas? Üna gruppa da lavur edescha regulermaing üna giazettina bilingua pels da Bever, oters s'occupan cun la reglamentaziun da las linguas, oters cun la realisaziun d'ün video, intaunt cha'l cuvih fo reviver la festa ladina. Quauntinavaunt cha's po fer adöver da la camiunetta culturela da la Pro Helvetia mussaregia l'avegnir.

Insembel cun Claudio Gustin es gnida constituida üna gruppa da lavur traunter las trais regiuns Engiadina Bassa/Val Müstair, il Vnuost e'l Tirol dal Nord (Drettüra ota), chi s'occupa cun activiteds sül champ da scoula i'l proget dad INTERREG 2. Ils contacts haun demusso ün interess, a vegnan preparos progets concrets traunter singulas scoulas chi dessan mner scha pussibel ad ün grand inscunter da reconciliaziun a la data commemorativa dal 1999.

L'UdG s'ho partecipada activmaing a l'EXPO a Tschierv cun üna piazza d'infurmaziun e da vendita e cun ün referat public.

Rapreschantaziuns, lavur da minchadi

Eau d'he rapreschanto la Rumantschia tar divers arrandschamaints ed in diversas instituziuns, scu p.ex. tar la Fundaziun Linguas e Culturas in Svizra, cun ün'incumbenza specifica als Dis Alpins a Tusaun, illa gruppa da lavur „proget scoula bilingua Samedan“, illa UFCE (dadour il temp da lavur), tals examens da la scoula professiunela a Samedan.

A sun adüna darcho stedas da fer pitschnas traducziuns, e scha faiva prescha co e lo eir pü grandas scu p.ex. ils tschantamaints per las societeds d'allevamaint da muvel, ad es sto da scriver artichels e comunicaziuns, a do adüna darcho telefons ed inscunters per der infurmaziuns. Co vuless eau render attent be a l'inscunter cun üna delegaziun da Ladins da las Dolomitas cun a la testa Carlo Willeit, il rapreschantant dals Ladins aint il parlamaint da la provinza autonoma da Bulzan e Ilda Pizzinini, la presidenta da la societad da tet dals Ladins las Dolomitas.

Tal minchadi appartegnan eir ils contacts infurmels e las reuniuns cul collega collavuratur, la suprastanza da l'UdG, cul secretariat da la LR etc., reuniuns importantas per la coordinaziun la lavur. Zieva lungias discussiuns na adüna fich früttaivlas s'ho eir pudieu amegldrer ils chanel da contact e da survagliaunza dals collavuratuors tres la LR.

La cumpilaziun da la broschüra da bivgnaint per tuot quels chi vegnan a ster in terra ladina nun es auncha glivreda.

Per glivrer...

In meg sun eau gnieu tschernieu scu president da l'Uniun Federativa da las Cumünaunzas da l'Europa UFCE, que chi'd es collio cun üna considerabla lavur impü. Gia cha que nun es sto pussibel da cuntinuer la lavur cun ün pensum redot d'he eau inoltro la desditta scu collavuratur pels 1. december 1996. Eau d'he pudieu lavurer cul plain sustegn ed in buna collavuraziun cun la suprastanza da l'UdG e cun mieu collega collavuratur e'ls vuless ingrazcher in quist lö per la fiduzcha demusseda. Neir tschertas tensiuns e differenzas cun la „centrela“ a Caira nu paun müder l'impreschiun generela: Eau d'he giudieu fichun d'avair pudieu praster 2 ans lavur concreta a la basa, lo inua cha's decida la sort da nossa lingua e cultura e cun que üna part importanta da la qualited da nossa vita individuela e sociela.

Romedi Arquint, collavuratur regional

Suprastanza

Parsura

Vice-parsura

Chaschier

Actuara

Assessur

SuppleantAs

Revisuors da quint

Robert Giacometti, Lavin

Claudio Chiogna, Samedan

Constant Pazeller, Tarasp

Elvira Pünchera, S-chanf

Corrado Niggli, Segl

Roman Andri, Müstair

Lina Blanke-Florineth, Ftan

Oscar Cuorad, Susch

Ambrosi Dazzi, S-chanf

Renania

Igl onn dalla gronda midada

Per la Renania ei igl onn 1996 staus in onn agitau che ha purtau alla suprastonza da bia quitaus e gronda lavur. Surtut sil camp dalla pressa ha ella stuiu metter untgidas pigl avegnir. La damonda digl avegnir da La Casa Paterna/La Pùnt ha leventau tscheu e leu emoziuns. Buca bugen han ins vuliu prender cumiau dalla gasetta renaniana ella fuorma tradiziunala ch'era carschida a cor allas lecturas ed als lecturs en sia existenza da 76 onns. Ei ha duvrau da bia ponderaziuns en in clima da saun giudezi per slijar quei problem, pesond giu avantatgs e disavantatgs per garantir l'existenza da nosa gasetta La Casa Paterna/La Pùnt en ina nova fuorma, integrada ella gasetta da mintgadi dalla Gasser Media SA, La Quotidiana. La Renania ei perschuada d'haver mess endretg l'untgida, l'untgida che meina speronza ella dretga direcziun lunsch sur igl onn 2000 ora.

Suprastonza

La suprastonza dalla Renania salva per regla ina sesida il meins, ina ga en Sutselva, l'otra ga en Surselva. Caussas pli grondas vegnan preparadas en cumissiuns ni en gruppas da lavur e lu suttamessas alla suprastonza per prender decisiuns. Tut ils conclus dalla suprastonza ein vegni pri culla perschasiun da vuler gidar a mantener e rinforzar en ina fuorma ni l'otra nies lungatg romontsch.

Renania e Romania

Ina ga ad onn s'entaupan las duas suprastonzas ad ina sesida communabla per tractar problems communabes d'omisduas uniuns. Ins emprova lu era da slijar quels comunablamein. In dils bials resultats da quella collaboraziun amicabla ei l'introducziun dil romontsch sco lungatg uffical en differentas regiuns dalla Surselva. Igl onn 1997 vegn quella acziun cuntinuada ella Foppa e lu silla Muntogna da Schons e quei comunablamein. Jeu less a quella caschun engraziar cordialmein al president dalla Romania Gion Antoni Derungs per la biala e sincera collaboraziun. La Romania e la Renania han era ina cumissiun communabla che duess sefatschentar cun la fatscha da nos vitgs. Ils emprems onns ha quella cumissiun fatg ina gronda lavur. Ussa para ei ch'ella hagi en il vierm. Romania e Renania vegnan denton a sestentar da disfar la ruina ch'ei seformada el decuors dils onns per ch'ella "marschi" puspei per cuntentientscha da tuts.

Ina impurtonta radunonza generala a Flond

La radunonza generala dalla Renania 1996 ha giu liug ils 13 d'avrel a Flond. Sin proposta dalla suprastonza ha ella numnau Annamengia

Bertogg da Castrisch, Georgina Schaller da Donat, ser Luzi Battaglia da Sched/Malans e Martin Cantieni da Donat sco commembers d'honor dalla Renania. Annamengia Bertogg ei vegida honorada sco poeta renaniana; Georgina Schaller per ses merets pil lungatg da Schons alla suletta scola fundamentala romontscha enta Schons, quella dalla Muntogna da Schons; ser Luzi Battaglia e Martin Cantieni per lur engaschament sco presidents dalla Renania.

Sper las tractandas usitadas ei la radunonza sefatschentada cugl avegnir da La Casa Paterna/La Pùnt. Andrea Darms da Flond ha proponiu da fusiunar la Casa Paterna/La Pùnt cun La Gasetta Romontscha. La finamira che vegn sostenida da tuts ei d'anflar vias per rinforzar e meglierar nossa pressa romontscha. Che quei seigi buc aschi sempel senza piarder l'identitad renaniana e l'influenza sil product era clar a tuts. Suenter liunga ed intensiva discussiun approbeschan ils presents la proposta dil parsura, d'eleger ina cumissiun che duei cumpigliar commembers d'in vast spectrum d'ideas. Quella duei elaborar propostas cuntenteivlas che prendien fermamein risguard sin la minoritad sutsilvana. La suprastonza dalla Renania e la cumissiun existenta LCP/LP dueian organisar quella cumissiun. Enteifer in onn stoppi quella cumissiun presentar ils resultats elaborai.

La cumissiun „Avegnir da La Casa Paterna / La Pùnt“

A quella cumissin han fatg part: dr. Martin Bundi, ant. cuss. naz., Cuera; Hans Caprez, Buchs; Martin Cantieni-Mani, Donat; Johann Clopath, Trin-Mulin; Andrea Darms, Flond; ser Martin Fontana, Fidaz; Gion Kunfermann, Lon; Barbara Riedhauser, Ziràn; Annaleta Semadeni, Andeer ed il parsura Sep Item, Flem che ha era presidiau la cumissiun. En ina emprema sesida han ins fixau ils criteris principals per ina eventuala collaboraziun cun in'otra gasetta. Quels ein stai: La Renania resta editura da sia part cun independenza redacziunala. La Renania engascha e paga ses redactors ch'ei responsabels viers la suprastonza dalla Renania per lur agir. En damonda vegnevan duas alternativas. Ina collaboraziun pli stretga cun La Pagina da Surmir ed ina collaboraziun cun La Gasetta Romontscha. Igl ei lu semussau beinspert che nos amitgs surmirans eran aunc buca prompts per ina collaboraziun aschi stretga. Ins veva ventilau da dar o duas gadas ad jamna La Pagina da Surmir e La Casa Paterna/La Pùnt en ina gasetta. Aschia ei aunc restau ina collaboraziun cun La Gasetta Romontscha sco unica varianta.

La collaboraziun Gasetta Romontscha – La Casa Paterna / La Pùnt

Beinspert han ins lu contactau il directur dalla Gasser Media SA, signur Hanspeter Lebrument, pertgei la Gasetta Romontscha apparteneva gia zacons onns a quella casa editura. Hanspeter Lebrument ha reagiu positivamein sin nossa idea da dar ora comunablamein quellas duas gasettas. En differentas s'entupadas dil president e lu dall'entira cumis-

siun cul directur dalla Gasser Media SA han ins preparau in contract ch'era acceptabels per omisduas parts. Previu era da schar cumparer la Gassetta Romontscha cun integrar La Casa Paterna/La Pùnt el territori dalla Romontscha cul tetel Gassetta Romontscha ed el territori dalla Renania sco Casa Paterna/La Pùnt cun integrar la Gassetta Romontscha. Il contract elaboraus garanteva ils criteris fixais, sco independenza redacziunala eav. El era prompts per vegnir presentaus ad ina radunonza generala extraordinaria dalla Renania.

La gronda sorpresa: La Quotidiana

Igl atun ha ei lu dau embrugls sil camp dalla pressa grischuna. Il Tagblatt ha annunziàu ch'el midi patrun e vegni edius dalla casa editura Gasser Media SA. La relaziun denter la ANR e la casa Gasser veva survegniu scarps. Enamiez quella situaziun ha Hanspeter Lebrument dau part publicamein ch'el seigi sedecidius da dar o ina gassetta dil gi: La Quotidiana. Nus dalla Renania essan bunamein stai sil tgau. Bein sminavan nus che nossa collaboraziun previda cun la Gassetta Romontscha seigi igl emprem ed impurtont pass sin via ad ina Quotidiana. La suprastonza dalla Renania ei lu seradunada immediatamein per sclarir la nova situaziun. Cunquei che la Renania ei adina s'exprimida per ina gassetta romontscha da mintgadi ha ella decidu da menar vinavon las contractivas cun la casa Gasser Media SA, per examinar sch'ina collaboraziun cun la Quotidiana fussi era pussevla. Suenter ina sesida dalla cumissiun „Avegnir da La Casa Paterna/La Pùnt“ e la suprastonza dalla Renania cun signur Lebrument a Flem han cumissiun e suprastonza concludiu, da clamar il december ina radunonza generala extraordinaria dalla Renania e da proponer als presents l'integraziun da La Casa Paterna/La Pùnt en La Quotidiana. Ins ha stui far mo pintgas adattaziuns dil contract existent.

La radunonza generala extraordinaria da Trin: Per La Quotidiana

Ils 7 da december 1996 ha giu liug a Trin la radunonza generala extraordinaria dalla Renania. Il tema principal: La collaboraziun cun La Quotidiana. Il contract ch'ei vegnius preparaus dil directur dalla Gasser SA e dalla cumissiun „Avegnir dalla Casa Paterna/La Pùnt“ ei vegnius presentaus artechel per artechel als presents. Suenter ina buna discussiun decidan ils presents cun 28 gies, negins nas e neginas abstenziuns d'approbar il contract da collaboraziun culla Gasser Media SA. La Renania daventa pia cuneditura da La Quotidiana. Jeu less engraziar cordialmein als commembers dalla cumissiun ed alla suprastonza per lur cunlavor engaschada e lu era a Hanspeter Lebrument che ha risguardau cun capientscha ils giavischs dalla Renania.

Midadas tier las redacziuns

El decuors digl onn ha Manfred Veraguth demissiunau sco redactur da La Casa Paterna/La Pùnt silla fin digl onn. Manfred Veraguth ha

entschiet quella piazza igl 1. da schaner 1992. El veva frequentau differents cuors da schurnalissem e lungatg a Lucerna ed a Cuera ed ei seviluppau ad in redactur engaschau e cumpetent. La Renania ha elegiu sco successur Augustin Beeli da Sagogn. El vegn a collaborar per la Renania ell'equipa da La Quotidiana a Glion. Plinavon ha la Renania elegiu Gion Risch Cantieni da Farden en mesa piazza sco redactur per La Pùnt. Tschella mesadad eis el redactur dall'ANR. El entscheiva sia lavur igl 1. da fenadur 1997. Tenor contract ha la Sutselva il dretg sin silmeins duas paginas en romontsch sutsilvan ad jamna ella Quotidiana. Per la Muntogna da Schons resta la Quotidiana era Fegl official. Tochen ch'il niev redactur sutsilvan sa entscheiver sia piazza vegn la cumissiun da La Pùnt, presidiada da Johann Clopath, a procurar pil material per la Quotidiana. Sco coordinatur vegn nies collaboratur Bartholome Tscharner a funcziunar. Enta Schons lavura ina grupp da bunas correspondentas e da correspondents aschia ch'ins vegn a saver surmuntar senza difficultads la largia entochen igl 1. da fenadur. Quella grupp vegn era a sustener vinavon il niev redactur da Schons.

Calender per mintga gi – en niev vestgiu

La part sursilvana dil Calender per mintga gi vegn dapi onns redigida da ser Martin Fontana. La part sutsilvana ha Paul Michael redigiu per l'empresga. Ins ha fatg duas midadas essenzialas. Primo han ins desistiu da parter il Calender per mintga gi en ina part sursilvana ed ina part sutsilvana. Ins ha semplamein mischedau ils artechel e plazzau els tenor cuntegn. Quei ei in grond pass viers la capientscha vicendeivla ella Renania sezza. Quella midada ei vegnida registrada per la gronda part positivamein. Lu han ins modernisau la presentaziun dils texts e maletgs el calender, il schinumnu layout. Buca midau han ins la cuviarta. La midada ei gartegiada ed il Calender per mintga gi sepresenta alla lectura ed al lectur veramein en in niev vestgiu simpatic.

Cuminonzas romontschas dalla Renania

Las differentas cuminonzas romontschas dalla Renania han prestau gronda lavur cun organisar ed envidar a referats, a seras da dias, ad excursiuns botanicas, seras litteraras, seras da famiglia eav. Quellas activitads en nos vitgs promovon fermamein la preschientscha e la schientscha romontscha en quels. Emprems contacts han ins giu cun enzacons exponents romontschs da Castrisch, e la suprastonza spera ch'ei reusseschi el decuors dils 1997 da fundar era a Castrisch ina cuminonza romontscha dalla Renania.

Scolaziun da carschi per Schons

La suprastonza ha decidiu da reorganisar la scolaziun da carschi enta Schons ed ha elegiu dunna Annaleta Semadeni sco presidenta da quella cumissiun. Quella cumissiun ha lu era prestau gronda lavur ed ha organisau cuors da lungatg, cun l'uniun da traffic in cuors da romontsch

da stad, seras litteraras ed aunc da bia auter. La cumissiun coordinescha sias activitads cul Ravugl (il Ravugl Rumàntsch d'Andeer e contuorn), aschia che quella collaboraziun porta fretg. Nossa minoritad romontscha la pli pintga drova nies sustegn, gie il sustegn da tuts e gest quellas activitads enta Schons ein ina lavur indispensabla en favur dil manteniment dil bi romontsch da Schons.

Il parsura: Sep Item

RAPPORT DAL COLLABORATUR REGIONAL

Durant l'emprima mesadad da l'onn passà èn stadas en il center las lavurs da traducziun e correctura per las scolas sutsilvanas ed a partir dal zercladur èsi surtut la redacziun da La Pùnt che m'ha fatschentà regularmain.

La survesta resumada da mias lavurs principalas da l'onn passà sa preschenta uschè:

Scolaziun da creschids en Sutselva: En il decurs da l'onn passà è vegnida reorganisada la Cumissiun per scolaziun da creschids en Sutselva. Annaleta Semadeni d'Andeer, la parsura nova da questa cumissiun, è ina buna gidantra per l'organisaziun da curs. En pliras sesidas è vegnida reorganisada la scolaziun da creschids en Sutselva. La cumissiun ha decidì d'organisar per l'emprima giada in curs da rumantsch da stad ad Andeer. Quel è vegnì fatg en collavuraziun cun las uniuns da traffic. El è daventà in success nunspitgà cun 15 participants en duas partiziuns. Las ulteriuras stentas d'organisar curs en Sutselva nun han manà pauc success, da maniera ch'igl è stà pussaivel da realisar be il curs da Scharons. Durant il segund semester dals 1996 ha gì lieu be il curs d'avanzads a Lon. Il dumber creschent dad immigrants da lingua tudestga ha per consequenza ch'il rumantsch perda cuntinadamain da sia attractivitat, che quels e surtut er lur uffants na vegnan insumma betga pli integrads linguisticamain. Ils Rumantschs sezs paran da resignar avant quest fatg ed il sarà be ina dumonda da paucs onns che la scola da Donat vegn ad esser germanisada.

Jau mez veva entschet a dar in curs da rumantsch per ils magisters da Ziran. Ma jau hai stuì ceder da cuntinuar quel per mancanza da temp. El vegn cuntinuà da Dumeni Mani da Pignia.

Scolaziun da carschi en Surselva: Durant l'onn 1996 hai jau dà il curs da conversaziun a Flem, cun 54 lecziuns. Ils curs per novizs han puspè chattà in bun resun a Flem. A Trin ha lieu in curs per novizs. Quei che riguarda la Foppa en quels integrads en la SFS.

Collavuraziun cun la Casa Paterna/La Pùnt: En il decurs da l'onn passà hai jau substituì il redactor da la CP, Manfred Veraguth, durant 4 emnas. A partir dal zercladur sun jau respunsabel per la redacziun da la part sutsilvana, da La Pùnt, siond che dunna Barbara Riedhauser-Riesch ha bandunà la piazza en favur da la famiglia.

La redacziun da La Pùnt chaschuna lavur d'almain 2 dis ad emna. Quella occupaziun regulara m'absorba memia fitg per pudair prestar anc lavur sufficienta sco collavuratur regional. Perquai èsi differents projects (sco p.ex. l'ediziun da las ovras da Jacob Michael) che han gì da vegnir spustads. Auters projects nun èn gnanc entschets.

Translaziuns e correcturas da traducziuns: Translaziuns per uffizis u per privats èsi stà da far paucas.

Durant ils mais d'october e november hai jau fatg l'adattaziun sutsilvana dal med nov per emprender rumantsch «Linea diretta».

Per las scolas da Sutsleva è vegnì entschet la transscripziun da «Bun success».

Grazia a la buna collavuraziun cun l'Uniun dals Grischs e grazia a la coediziun cun l'Uniun rumantscha da Surmeir ha pudì vegnir realisà l'ediziun dal cudesch per uffants en sutsilvan «Las aventuras digl urs alv», cun la traducziun dad Annaleta Semadeni-Kaiser.

Jau hai gì da far l'adattaziun en sutsilvan dal teater «La Peppshow da Pardeala», translata en vallader dad Ottiglia Augustin. Quest toc vegnì represchentà da la «Cumpagneia da Donat» il mars da quest onn.

Durant ils emprim dus mais sun jau er stà occupà cun la correctura da «Mate 2» sutsilvan e per part er da la versiun sursilvana.

La primavaira dals 96 hai jau finì la traducziun da la «Streietta» en sutsilvan che vegn a cumparair la primavaira 1997.

Collavuraziun cun la suprastanza da la Renania: Jau hai fatg part da 9 sesidas da la suprastanza da la Renania e da sia radunanza generala che ha gì lieu a Flond e da la radunanza extraordinaria da Trin.

Collavuraziun cun cumissiuns e secziuns da la Renania: Jau hai fatg part da duas sesidas da la «Cuminonza romontscha da Trin» e dad enqual da ses arranschaments, medemamein hai jeu fatg part dils arranschaments dil Ravugl Rumantsch d'Andeer e dad ina sesida da la Cuminonza Romontscha da Flem, tgirond aschia ils contacts culs ravugls romontschs renanians.

Plinavant hai jau fatg part dad ina sesida da la cumissiun «LP».

Ediziuns e vendita da cudeschs:

La vendita dals cudeschs da la Renania nun s'ha meglierada l'onn passà ed è stagnada sin in nivel bass. Il medem è da constatar per «La Tschuetta». Ver 200 exemplars ein vegnids returnads e 21 abunents han disditg l'abunament, aschia che «La Tschuetta» vegn aunc retratga da 285 abunents.

La cumissiun per scolaziun da creschids ha organisà sairadas da lectura en Sutselva per activar er la vendita da cudeschs.

Jau hai registrà en il computer tut las raquintaziuns da ser Jacob Michael, las qualas èn vegnidas selecziunadas da ser Huldrych Blanke per l'emprim tom. Il material è er curregì per gronda part. I tutgess ussa da procurar far offertas e da scriver istanzas.

La Renania ha er edì il 4. tom da las ovras da ser Flurin Darms «Per auters curtgins».

Teater: En mia funcziun hai jau frequentà las representaziuns da teater sin l'intschess da la Renania. A Donat hai jeu fatg reschia dal toc «Otto, igl retg digl lotto», mess en scena da la «Cumpagneia» e, durant il segund semester, hai jau mess ad ir il toc «La Peepshow da Pardeala».

Contacts: Il decurs da l'onn passà hai jau gì anzi paucs contacts cun representants da las vischnancas da noss intschess.

Rumantschaziuns: Er rumantschaziuns hai jau fatg paucas il decurs da l'onn passà.

Contacts cun la LR: Jau hai fatg part da tuttas sesidas da rapport e dad ina radunanza da delegads. Jau tgir stediain contact cun singulas partiziuns da la LR.

Incumbensas generalas: I dat è da constatar in augment considerabel da lavurettas sco dumondas telefonicas, pintgas traducziuns, lavurs d'archivaziun etc.

Bartolome Tscharner, collaboratur regiunal

Suprastanza

Parsura
Cassier
AssessurAs

Sep Item, Flem-Vitg
Hanspeter Meiler, Flem-Vitg
Johann Clopath, Trin-Mulin
Martin Fontana, Flem-Fidaz
Claudia Cantieni-Clopath, Donat
Barbara Riedhauser-Riesch, Ziràn
Georgina Janki, Vuorz
Annaleta Semadeni, Andeer
Martin Wetten, Luven
Revisurs
Gieri Risch, Vuorz
Martin Cantieni, Donat

RedacturAs

Casa Paterna/La Pùnt
Calender per mintga gi
Tschuetta

Manfred Veraguth, Vuorz
Cumissiun „La Punt“
Martin Fontana, Flem-Fidaz (part sursilvana)
Paul Michael, Cuirà (part sutsilvana)
Emmi Caviezel, Cuirà (part sursilvana)
Augustin Manetsch, Mustér, cunredactur
(part sursilvana)
Christ Casper Dolf, Vargistagn
Normanda Fehr, Andeer, cunredactura
Paul Frigg, Preaz, cunredactur
(part sutsilvana)

Uniun rumantscha da Surmeir

L'Uniun rumantscha da Surmeir festivescha chest onn igl sies 75avel anniversari. En fatg tgi sa lascha mussar e tgi dastga neir commento. Ena scritgira commemorativa cumpara sen la festa giubilara, igls 22 da november 1996. Er siva da 75 onns s'angascha l'URS ple tgi mai pigl mantignamaint e per la promoziun digl lungatg. Igl lungatg veiva e s'adatescha cuntinuadamaintg agl svilup digl noss esser e santeir. Cun las infiltraziuns permanentas d'oters lungatgs vainsa da veiver e pruar da neir a freida schi bagn scu tgi sa lascha. Igl Rumantsch odiern sa dastga mussar scu biling, igl è pero da grond'impurtanza tg'el resta rumantsch aint igl sies santeir.

L'Uniun rumantscha da Surmeir, an collaboraziun cun la Leia rumantscha (LR), cantun e confederaziun so bagn porscher ena tscherta infrastruttura basignevla, la decisiun da leir promover anavant igl noss lungatg resta pero tar nous Rumantschs e Rumantschas sezs. Alla finala dependigl digl angaschamaint dad egn e mintgign.

Novas statutas

Igls 20-08-96 ò la suprastanza dall'URS delibero novas statutas per mang dalla proxima radunanza generala. Las statutas existentas èn datadas digls 20-08-1950 ed èn neidas agiuntadas cun en artetgel supplementar igls 14-12-1969. Ellas na sarvivan betg ple agl travagl dad oz. Las novas statutas èn adattadas allas statutas novas dalla LR e correspondan agls giaveischs digl taimp.

Cunvagnientscha intercomunala

Cun l'acceptanza digl artetgel 116 igls 10 da mars 1996 tras igl suveran svizzer ò l'URS nizzigia la situaziun ed instrado immediat ena radunanza d'infurmaziun per ena cunvagnientscha intercomunala davart la reglementaziun digl lungatg an Surmeir. Dr. Giusep Nay, derscheder federal, Losanna e Benjamin Stecher, president dalla Pro Engiadina-bassa, Tarasp, tgi vevan gio rimno experientschas cun la lescha ventilada an Nagiadegna-bassa on infurmo igls deputos, mastrals, canzlists, cunsegls da scola, e.u.a. la seira digls 31 da matg 1996 a Casti. L'infurmaziun è stada persvadenta. L'URS è neida incumbensada d'eliger ena cumischung preparativa dalla proxima radunanza generala.

Art. 116 dalla lescha federala

Gl'è sto plaschevel da saveir tgi 76,8 % digls votants e dallas votantas da Surmeir on voto per la lescha e cotras declaro la voluntad da leir promover igl noss lungatg mamma. Aint igl circuit da Surses ò igl

consentimaint contanschia perfign 86,6 %. Bagnsavond tgi la participaziun alla votaziun è stada mediocra ins dastga esser fitg cuntaint cugl resultat contanschia. La votaziun è neida manada sainza grondas emozions an Surmeir, uscheia tg'ins dastga piglier igl resultat scu net e stget. El corresponda alla situaziun linguistica odierna. En priewel latent è, e chegl sa lascha liger or digl fatg dalla maira participaziun e discussiun preliminar, tgi la gronda part digls Surmirans e dallas Surmiranas sa cattan cuntantos scu Rumantschs e sa nuspeschan dallas infiltraziuns subversivas, tgi savessan tuttegra scursar en de la planta rumantscha.

Agentura da pressa rumantscha (ANR)

Igls 7 da zarcladour 1996 è neida fundada a Coira an tgesa rumantscha la: „Funda-ziun Agentura da Novitads Rumantscha (ANR)“. Scu editou-ra dalla Pagina da Surmeir figurescha l'URS scu confundatoura cun dretg d'en commember aint igl cunsegl da fundaziun. L'ANR promova tras igl sustign dalla confederaziun e digl cantun surtot la pressa rumantscha. Igls sustigns per la Pagina da Surmeir tgi currivan anfignen adaco tras la LR vignan repartias da nov dall'agentura da pressa rumantscha, l'ANR. Per Surmeir è previa ena mesa piazza da redacter.

Scritgira commemorativa e festivitads 75 onns URS

Aint igl rom dallas festivitads pigl giubileum da 75 onns URS on gia li diversas acziuns. Igls 31 da matg 1996 ò gia li a Del (Salouf) ena scuntrada tranter tot las scolas surmiranas per amprender a sa canoscher vicendevlamaintg. La scuntrada è neida manada digl collaboratour regiunal, Reto Capeder, ed ò gia en fitg bung resung.

Durant la premaveira ò er gia li ena concorrenza da malager. I geva per erueir las miglras ideas sot igls temas: „Igl mies datgesa“, „Nateira“, „Taimp liber, hobis“ e „Visiuns“. Igls temas èn nias repartias segls divers scalems da scola. La participaziun è stada grondiosa.

Cun regalar igl codesch „La streietta“ agls scolars surmirans ò l'URS lia far attent segl giubileum.

Pigls 22 da november 1996 è preveida la festa giubilara uffiziala. Chel de èn anvidos tot igls collaboratours/as, uffizials e.u.a. ad ena tschagna comunabla scu rancunaschientscha per las bleras lavours prestadas pigl muvimaint rumantsch e siva ad ena seira da recreaziun, instradada a Savognin per tot la populaziun da Surmeir. An connex cun chella scuntrada uffiziala vign er preschentada la scritgira commemorativa, redigeida digl noss represchentant alla suprastanza dalla LR e vicepar-soura odiern dalla LR, Gion Pol Simeon. Chella scritgira vign reparteida a tots abunents dalla Pagina da Surmeir ed ameis digl rumantsch. L'URS vign er a sa preschentar chel de ainten las scolas surmiranas cun ena curta survista dalla lavour e muntada dall'organisaziun. Parallel ègl previa tg'igls noss scribents vignan a tigneir prelecziuns ainten las scolas.

Nov signet

Segl onn giubilar ò l'URS ramplazzo igl signet vigl antras en nov, adatto agl taimp. En „R“ grond accentuescha igl rumantsch. Igl fons cun la siluetta digl casti ans regorda dalla fundaziun dalla noss'uniun avant 75 onns a Riom.

Sulom surmiran

Chest onn cumpara igl Sulom surmiran an sia 6avla annada. Puspe vign el a delectar igls noss fidevels lectours e lectouras cun la part digl calender e la part litterara. Igl tema eligia è: „Texts per en giubileum“. Gio oz ans legrainsa dalla cumpareida. La redacziun ò an mang la deputada Rina Steier-Peduzzi ed igls sies collaboratours e collaboratouras.

La Pagina da Surmeir

Cun l'antschatta digl onn giubilar cumpara la Pagina da Surmeir an sia 50avla annada. Cun en nov vistgia ed ena midada grafica digl tetel cun igl accent sen „LA PAGINA“ scu tg'igl noss organ vign numno adegna puspe, duess ella demussar la nosa avertadad per innovaziuns. Gl'è plaschevel da saveir tgi quasi 90% digls Surmirans/as rumantschs tgit-tan u ligian emda per emda ainten chel organ d'infurmaziun local. Er igl intern ò survagnia novs impuls. La redacziun sustigneida digls collaboratours permanents, svilupescha permanentamaintg novas ideas per neir schi manivel ed actual scu pussebel agls lectours. Angal uscheia adamplescha ella la sia incumbensa.

Vocabulari surmiran

Igl redacter responsabel Faust Signorell, scolast secundar a Lai, prevei da fittar cun l'adattaziun digl vocabulari sen la fegn digl onn 1996. Gl'è da sperar tgi per la fegn digl onn 1997 stetta a disposiziun an scola e famiglia igl noss vocabulari, schi ferm giavischia, tgi è nia sustignia digl cantun cun gronds meds finansials.

Sustigns

Er chest onn ò l'URS dastgea galdeir gronds sustigns da vart dalla confederaziun, digl cantun, dalla LR, digls cumegns, d'interpresas e privats. Sainza chels sustigns fiss la promoziun digl lungatg betg pussebla. Nous lessan angraztger persiva.

Persunal e collaboratours regulars

Agl biro dall'URS lavoura premanentamaintg igl collaboratour regional, Reto Capeder. Scu impiego dalla LR stat el a disposiziun all'URS, scu uniun affiliada dalla LR, per l'animaziun e coordinaziun an dumondas dalla promoziun digl lungatg. El substituescha er igl redacter dalla Pagina da Surmeir an cass d'absenza. Cun la redacziun dalla Pagina da

Surmeir è incarico Peder Antona Baltermia, scu responsabel. Igl sies pensum vign chinto cun 80% lavour per la redacziun dalla PdS e 20% scu correspondent local digl radio rumantsch. Igl redacter vign sustignia d'ena gruppa da collaboratours permanents; Gabriela Sonder-Dosch, Salouf, Emil Candreia, Stierva e Gion Nutegn Stgier, Sur. Scu gidantras per l'administraziun funcziuneschan agl biro dall'URS, Anita Netzer-Stampbach, Savognin ed a Riom Georgetta Collet-Cola.

Leia rumantscha

La nossa collaboraziun cun la LR è fitg bunga. La lavour dalla LR è per nous scu uniun affiliada persvadenta ed ans dat igl sustign basignivel. L'URS è represchentada ainten la suprastanza dalla LR cun igl delego Gion Pol Simeon, tgi s'angascha fitg ferm pigls noss basigns. Igl mument funcziunescha el scu viceparsoura dalla LR. Scu assessour stat a disposiziun Remi Capeder.

Undrientschas

Agls deis da litteratura da Domat 1996 ò la Surmirana, Rita Uffer da Savognin, ratschet cun la sia lavour litterara „Sdrimas“ igl premi Term bel, spurschia digl cumegn da burgheis da Domat. Ella maretta la nossa cordiala gratulaziun.

Angraztgamaint

La suprastanza dall'URS angraztga cordialmaintg a tots collaboratours ed a tottas collaboratouras, incaricos, ameis e simpatissants, allas autoritads publicas, per la lavour, igl sustign e pigl angaschamaint demusso pigl mantignamaint dalla nossa ierta retga, igl lungatg rumantsch.

Igl president: Romano Plaz

RAPPORT DIGL COLLABORATOUR REGIONAL

Er per igl collaboratour regional è la lavour digl 1995/96 sa drizzada agl giubileum „75 onns URS“. An incumbensa dalla suprastanza è nia elaboro en program d'activitads tgi dueva cumpiglier er la scola e la giuventetna. Differentas lavours èn neidas surdadas a suprastants e suprastantas.

Dallas activitads proponidas èn neidas realisadas las suandontas occurenzas durant igl onn da giubileum:

- concurrenza da malager per unfants da scoligna, scolars primars, secundars e reals (favrer 96). Chella acziun è neida realisada dalla cumischung da redacziun dalla Pagina da Surmeir.
- scuntrada tranter tot igls scolars da Surmeir digl scalem primar a Del (matg 96).
- regalo a mintga unfant da scoligna en codesch d'unfants (matg 96).
- regalo a mintga scolar primar igl codesch „La streietta“.
- act festiv cun la populaziun (november 96)
- vendita da codeschs da vischnanca a vischnanca (matg/zarcl. 96).
- betg d'amblidar pero è la scritgira commemorativa tgi ò duvro en grond angaschamaint davart digl autour Gion Pol Simeon e noua tg'igl collaboratour regional è sto dumando per correcturas e material da documentaziun.
- instradada è er neida la „Cunvagnientscha intercomunala“, chella cunvagnientscha cun la quala igls singuls cumegns duessan fixar igl rumantsch scu lungatg communal per administraziun, cumegn e scola.

An spezial lessa menziunar igl grond plascheir digls scolars primars, cura tg'ia va purto igl codesch „La streietta“. Els èn stos angraztgevels er per la scuntrada a Del, tg'igls rastaro an buna memorgia.

Igls unfants èn averts pigl lungatg, i dependa bler daple digls carschias e dalla sia tenuta vers cultura e lungatg.

Ediziuns 96

Er chest onn èn cumpareidas diversas ediziuns: Las aventuras digl urs alv; Mahaghiri (carnet d'OSL); Signer, Dia, ia vi cantar (cassetta cun canzungs religiousas); La Streietta; register bibliografic „Igl noss Sulom“ e „Calender surmيران“ 1971–1996; scritgira festiva a caschung digls 75 onns URS „Igl muvimaint rumantsch an Surmeir“.

Ediziuns estras

Martin steiler (tgesa editoura Tgaminada); Reportaschas (Uniun da scriptours/as rumantschs).

Scuntrada e furmaziun

Essend tgi vagn ans concentro chest onn pitost sen las occurenzas per igl giubileum da 75 onns vainsa per l'amprema geda desistia da publitgier

igl avost en program spezial per la Scuntrada e furmaziun Surmeir. Sch'ins less porscher duple sen chel sectour e ple variaziun, ins stuess burmaintg nominar ena grupp da labour tgi sa fatschantess dalla dumonda da scolaziun per carschias. An chel cass ins savess er schlarger igl program ed offereir perfign er enqual curs u referat an en oter lungatg. Agl collaboratur regional resta igl mument totta labour d'organisaziun, realisaziun ed administraziun.

Plaschevlamaintg vainsa tuttegn savia realisar aglmanc 4 curs: Curs da cuschinar a Casti (10 part.); Curs da cuschinar a Savognin (9 part.), Curs da fotografar a Savognin (6 part.), Cant avert a Savognin (35 part.).

Curs da lungatg

Er igl davos onn è nias realisos differents curs da lungatg a Casti, Lai e Savognin. Igl interess pigl rumantsch è avant mang, nous stuagn pero dar la schanza a chels tgi amprenan da duvrrar igl lungatg. Impurtantissim ègl, tg'igl bab raschung rumantsch cugls unfants, schi la mamma è da glianga tudestga, e painsa betg tgi chegl seia betg la sia tgossa, mabagn chella dalla scoligna u dalla scola. Unfants amprenan tgunsch dus lungatgs e chella schanza ins stuess igls dar.

Igl mument vainsa permangs da translatar en nov med d'instrucziun tenor en codesch taliang „Linea diretta“. L'antschatta digls curs saro pir all'antschatta da schaner 97, essend tg'igls codeschs n'èn betg anc sen meisa.

Teater

Igl onn 95/96 è sto en onn cun pi pacas represchentaziuns da teater tgi usito. Scu tg'ins è oriento vignan pero parageas dasper las represchentaziuns da tschever e seiras hilaricas er puspe teaters dallas dus uniuns pi grondas, la „Tribuna sursetra“ e „Teater Val Alvra“. Igl collaboratur regional translatescha u procura translaziuns per las uniuns e metta a disposiziun igls ordinatori cun ena gronda schelta da teaters. Igl è plaschevel tgi bagenqual passa an noss biro, cura tg'el tschertga en teater. Scu collaboratur regional viseta practicamaintg er tottas occurenzas da teater e musica.

Rumantschaziuns

Deplorablamaintg am ègl reuschia da far angal pitschens pass sen chest sectour. Oz schea la mia speranza sen la „Cunvagnientscha intercomunala“, noua tgi la lescha da biagier vess da cuntigneir igl passus, tgi las inscripziuns vegian dad esser rumantschas.

Cante musica

La realisaziun dalla cassetta tiers igl codesch: Signer, Dia, ia vi cantar, en codesch cun canzungs religiousas, è stada ena greva naschientscha. Finalmaintg ans ègl reuschia da metter sen meisa ena cassetta tgi fò plascheir a tots chels tgi cantan. Igl noss intent è chel tgi vigna er canto duple an famiglia.

Vendita da codeschs

La vendita da codeschs sa drezza grondamaintg tenor las ediziuns novas. Nous vandagn relativamaintg fitg blers codeschs, graztga alla vendita sur igls scolasts e scholars. Per chel sarvetsch admattainsa en sincer angraztgamaint. Nous vagn spedia digl noss biro anor codeschs e cartas, cassetas e discs compacts per en importo da 8 467.80 fr. An biro, scu er sen las fieras da Savognin e Lantsch vainsa vandia codeschs, cassetas e cartas per en importo da 7600.- fr. Veiramaintg en bung resultat. Lagn sperar tgi cun las ediziuns per giuvenils saptgans por-scher anavant buna lectura.

Translaziuns e correcturas

Per demonstrar eneda la lavour da correctura e translaziuns lessa menziunar angal da grop las pi grondas da chellas lavours:

Translaziuns:

- per part „Linea diretta“ med d'instrucziun per igls curs da rumantsch
- Sarvetsch da pumpiers, ed. 1997
- Regulativs, urdens, publicaziuns per cumegn da Lantsch, Mon, Tinizong, Sur, Mulegns, Murmarera, Brinzauls, Riom-Parsonz.
- Texts pi curts u pi lungs, inserats e prospects per persungas privatas, affars, presidents d'uniuns, mastrals, e.u.a.

Correcturas:

- Codesch da scola matematica 2
- Ben ò gugent Anna, codesch da giuvenils
- Ediziuns per en codesch da G.P. Thöni
- Scritgira commemorativa dall'URS
- Sulom surmiran
- Lavour da studi.

Otras lavours

Chest onn va ia procuro scu collaboratour regional 5 emdas la redacziun dalla Pagina da Surmeir. Bleras gedas ins è er liia agl telefon per dumondas seia chegl scu ageid linguistic, u er per tgossas tgi pertotgan la redacziun dalla Pagina, essend tgi nous stagn sot igl madem tetg. Uscheia screiva er artetgels per la pressa, dung infurmaziuns e fatsch referats per gruppas, dung intervistas a schurnalists ed otras gruppas etc.

Concludond lessa angraztger a tots chels tgi s'angaschan er venavant per igl lungatg e per la cultura rumantscha, gratulond er da mia vart all'URS per igl sies 75avel anniversari ed angraztgond a tots chels tgi on luvro durant onns e decennis an favour da chel nobel bagn.

Reto Capeder, collaboratour regional

Suprastanza

Parsoura
Viceparsoura ed actuar
Cassier
AssessourAs

Delego/-ada
dalla Meirana
RevisourAs da chint

Pagina da Surmeir
Sulom surmiran

Romano Plaz, Savognin
Gustav Sonder, Salouf
Gion Cola, Riom
Ida Baselgia, Lantsch
Gion Nutegn Stgier, Sur
Gion Capeder, Casti
Franca Casparin, Savognin
Berti Farrér, Stierva
Gion Mareia Cotti, Sur
Peder Antona Baltermia, Salouf
Rina Steier, Savognin
Reto Capeder, Savognin
Carmen Dedual, Parsonz
Rita Uffer, Savognin

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs

L'Uniun da scripturas e scripturs rumantschs ha cumenzà l'onn 1996 sut duas ensainas spezialas, 1. perquai ch'ella ha gè ses anniversari da 50 onns e 2. perquai ch'il presidi è stà per l'emprima giada en ils mauns d'ina persuna d'origin tudestg-svizzer, da provegnientscha quasi nunlitterara, da schlattaina feminina. Quest fatg nun ha mess sin il chau l'USR – per fortuna –, ma el mussa il spiert avert e dinamic da l'uniun. E per la presidenta esi in impuls d'emprender e da sa perfecziunar en differents regards.

Tras tut quai è stà l'onn 1996 in temp plain activitad e publicitad, plain contacts uffiizials ed era tranterumans, schizunt conflicts nun han mancà, ed uras stailidas pudess'ins enumerar intginas. En connex cun la lavur „biografica“ (cronica da 50 onns USR) ha la presidenta visità ses – anc detg blers – antecissurs che vivan anc. Il resultat da questas sentupadas presidialas è stà multifar, original, uschia che l'uniun fascinescha la parsura anc bler dapli dapi lura, l'avend mussà tantas fatschas atgnas e profiladas.

L'incumbensa da promover art, litteratura, è ina chaussa delicata che ballantscha tranter charsinada e provocaziun. Il medem esi cun l'uniun sco cuminanza, ins charsina ed ins dat fridas vicendaivlamain. L'uniun da las litteratas e dals litterats è sezza ina chaussa delicata, ma ina delicatessa! La lavur presidiala ha da far cun visiuns ed illusius e dasperas cun la maschinaria administrativa. Ma grazia a la pitschnadad dal territori rumantsch vegn la birocrazia fraida, adina puspè disturbada, tras ils contacts individuals e cordials.

Texts novs

La Rumantschia scriventa ha da porscher da cuntin texts novs. Il status da „lingua da minoritad – lingua exotica“ sco era la nova reconu-schiantscha dal rumantsch sco quarta lingua uffiziala en Svizra: la consequenza dad omadus fatgs è quella che l'USR survegn ina massa da dumondas en quest regard. Qua è revistas sco „DYNAMICHA“ e „BABYLONIA“ – ina chasa editura da la Tschechia, la micROMANIA (cun J.L.Fauconnier), a la fin era la Lia rumantscha cun projects per uffants, giuvenils..... tuts vulan edir insatge retorumantsch. Ina mancan pia mai las incumbensas per far litteratura. E quai anc sper il regl da scriver persunal da mintga scriptur e scriptura. Ina lavur pli concreta e terminada è stada la concorrenza dal COOP per la messa da cudeschs a Genevra, la primavaira 1996. Igl è stà da scriver in „rapport da viadi“, en tut las 4 linguas svizras. Per rumantsch è vegnids inoltrads passa 20 texts. Göri Klainguti ha gudagnà l'emprim premi; ses raquint ed auters 9 texts ha la chasa editura COOP ed è da curt en in cudesch.

Dieta da lavur 1996

La dieta da lavur da l'USR ha gì lieu dals 31 da matg fin ils 2 da zercladur a Vuorz. Ella è stada quella già sut la tematica da „L'istanza narrativa“. Las 18 persunas ch'han participà han analisà ensemen texts da prosa existents e per part edids, sut il guid cumpetent da Clà Riatsch. Vinavant ha gì lieu ina sort „lavuratori“, en il qual ins ha creà ca. 15 differents texts. Il plot da cuntegn era per tuts il medem, ma l'istanza narrativa era 15 giadas in'otra, q.v.d. il punct da vista (persuna che raquinta, situaziun, modus dal rapport) era mintga già in auter. In'experiencescha fenomenala!

Il contact persunal è stà bun ed intensiv; fritgavla è er stada ina discussiun libra spontana davart divers aspects psicologics dal preleger, pia dal „sa preschentar avant publicum“.

Post da lectorat

Sper il scriver litteratura datti la critica da litteratura; ella accumpogna il scriver. Sia funcziun: ina sort stgalper vi da la sculptura da marmor, avant ch'ella vegn messa si definitivamain. Cun la sumeglia dal stgalper è manegià quai: critica sincera na be gida, ella sa era far mal. Perquai è la critica adina ina chausa difficila per scripturas e scripturs. Era la schelta da la persuna ch'ha da lectorar è da ponderar bain – ella sto esser cumpetenta, e la relaziun umana tranter lectorand/lectoranda e lectorader/lectoradra sto funcziunar bain.

Il post da lectorat da l'USR ha intermedià 1996 ca. otg giadas in lectorat a commembers ed a betg commembers. Il post da lectorat è er concepì sco servetsch public – il favrer 1996 ha regalà la Societad da Bancas Svizras (fond da giubileum) ina summa da 20 000.– francs a l'USR, aposta per quest post da lectorat. Critica da litteratura è in basegn absolut per tegnair il nivel, surtut en ina lingua cun plitost pouca concorrenza (dumber pitschen da scripturas e scripturs).

La Litteratura

La redacziun ha publitgà 1996 dus toms da la Litteratura: nr 19 „Reportaschas“ e nr. 20 „50 onns USR“. Quest segund numer è in cudesch gross cun la biografia fascinanta da l'unien. Ins la legia, baiva, sco in crimi. Per questa cronica ha la redacziun engaschà anc in'ulteriura persuna ord l'USR, Gion Deplazes. El è istoricher da mastergn, ed el ha sez fatg part da las entschattas da l'USR.

Per l'auter onn planisescha la redacziun plitost mo ina Litteratura.

Dis da Litteratura

Dals 6 als 8 da settember han gì lieu ils sisavels Dis da Litteratura a Domat. Per l'emprima già è il comité d'organisaziun sa preschentà sco team da trais: *Flurin Spescha e Benedetto Vigne* e da nov anc *Anita Simeon* da Lantsch.

Ina part essenziala èn stadas – sco mintg'onn – las prelecziuns, mintgamai cun in'introducziun avant ed ina discussiun suent. Quest forum avra la scena litterara da moda fitg buna: mintgin e mintgina po far part, e tuttina esi mintga gia in'atmosfera famigliara, uschia ch'ins nun è schenà da prender il pled, sesend en il publicum. Prelegì han Silvio Camenisch, Niggi Schubert, Aita Dermont-Stupan, Rut Bernardi e Gion Matias Cavelti. In ulteriur bloc è stà a disposiziun a tuts e tuttas che vulevan preleger (plattafurma da prelecziuns libra). Extras entaifer la tematica da prelecziuns: preschentaziun da l'ovra poetica ed illustrada „Sottozero-Sutnulla“, prelecziun dal giast-scriptur Peter Weber.

La gronda concorrenza da la PAGINA, sonda saira, è vegnida furmada d'in auter modus ch'ils ultims onns. Per na laschar preleger memia bleras „Paginas“ sonda saira, ha ina giuria preselecziunà ils texts ch'ins dueva inoltrar in temp avant ils Dis da L. Las paginas tschernidas, ca. 5 texts, èn lura vegnidas prelegidas da l'autura/autur. In'otra giuria ha discussiunà davart mintga text, sco discussiun da podium. La giudicaziun è vegnida fatga tras quella segunda giuria; il publicum ha contribuì cun quai che mintga persuna pudeva qualifitgar ina da las Paginas prelegidas. Il sulet premi, il Premi Term Bel è ì a la scriptura Rita Uffer.

Duas produenziuns spezialas èn stadas a l'entschatta ed a la fin da l'entira occurrenza. PROSICA, venderdi saira - en ina collascha litterar-musicala ha Flurin Spescha prelegì texts ord „Reportaschas“ ed ils Fränzlis ed ils Vagabunts han cumbinà e maschadà lur musica differenta cun las prelecziuns. A la fin, avant l'act uffizial cun represchentants politics da Domat, ha gè lieu la produenziun da Stiller Has ch'è stà il giast da surpraisa.

Festa da giubileum 50 onns USR

Il giubileum è vegnì festivà la saira avant la RG, en l'Hotel Chur a Cuir, cun ils commembers e las commembras da l'uniun e cun giasts da tut las spartas. Elements da la festa, introducziun (presidenta), preschentaziun e vendita da la Litteratura nr. 20, „50 onns USR“ (G. Deplazes, F. Carigiet Erismann, A. Zumthor-Cuorad, F. Spescha), tschaina cun ils „Pleds sgulants“ tranter las tratgas e „Spectacul“, in artg d'improvisaziun (cun Steivan L. Könz, F. Caviezel-Hidber, Giovanni Netzer, Ursina Netzer, Flavio Spescha).

Radunanza generala 1996

La RG 96 ha gè lieu la dumengia, ils 17 da november en l'Hotel Staila, Cuir. Center festiv da la radunanza è stà la surdada da la commembranza d'onur a 9 commembers ch'èn entrads en l'USR avant l'onn 1950, ch'han fatg tras quasi l'entira vita da l'uniun: Peder Cadotsch, Gion Deplazes, Selina Könz, Alfons Maissen, Gion Arthur Manetsch, Jacob Michael, Gion Peder Thöni, Albert Whiler, Curo Mani.

Vinavant ha la radunanza generala elegì Linus Berther sco nov revisur ed Annetta Ganzoni Pitsch sco nova delegada en la RD da la Lia

rumantscha, omadus suondan en lur uffizi Gion Battista Spescha ch'ha demissiunà. La nova redacziun da la Litteratura è vegnida affirmada: Fabiola Carigiet Erismann, Annalisa Zumthor-Cuorad, Flurin Spescha. La RG ha era admess 4 novs commembers: Madlaina Rauch-Stupan, Aita Dermont-Stupan, Chasper Pult e Luzian Spescha.

Tranter differentas midadas ch'èn vegnidas tractadas ha il proceder concret dal lectorat chaschunà ina discussiun pli lunga. Però quella è stada d'in bun spiert, fritgavla. La suprastanza ha en il futur da survegliar pli intensivamain la scelta da las persunas che lectoreschan.

Program da lavur 1997

Il program da lavur 1997 vegn a sa concentrar a la Scuntrada a Domat, e quai tant pli ch'ils Dis da Litteratura suondan questa gia directamain la Scuntrada (16 – 17 d'avust). La dieta da lavur ch'aveva adina lieu il zercladur croda davent per nun avoir memia bleras activitads da l'USR al medem temp. En vista a la messa da cudeschs 1998 a Frankfurt vegni a dar preparativas gia durant l'onn 1997.

La presidenta: Gisula Tscharner

Suprastanza

Presidenta
Cassier
Actuara
AssessurAs

Gisula Tscharner, Veulden
Benedetto Vigne, Turitg
Sora Florentina Camartin, Mustér
Göri Klainguti, Samedan
Erica Lozza, Lucerna

Redacziun „Litteratura“

Fabiola Carigiet Erismann, Berna
Flurin Spescha, Turitg (coordinatur)
Annalisa Zumthor-Cuorad, Cuir

Post da lectorat

La suprastanza maina ina glista da lectoradras e lectoraders. Igl è da s'annunziar tar la presidenta u tar il cassier.

Represchentant en l'USS

Clo Duri Bezzola, Oetwil am See

Cuminanza rumantscha radio e televisiun

The logo for CRR (Commissariat romantsch radio e televisiun) consists of the letters 'CRR' in a bold, white, sans-serif font, centered within a solid black square.

Radunonza da commembers /-ras 1996

La radunonza da commembers(ras) dalla CRR ha giu liug ils 27 d'avrel 1996 a Cuera. Quella bein frequentada radunonza ha deliberau ed approbau il quen dalla CRR sco Societad commembra ed il rapport da gestiun dalla CRR per 1995. Sin fundament dallas propostas dils revisurs ha ella dau scarica als responsabels. Il rapport annual dalla CRR per 1995 cumpeglia – sco usitau – en emprema lingia la lavur e la gestiun dils organs dalla CRR. El informescha denton era detagliadamein davart la lavur dil studio regional el sector dil program. Aschia eis ei pusseivel da porscher als commembers ed allas commembras dalla CRR sco era alla publicitad ina vasta informaziun arisguard igl entir menaschi. Cun caschun dalla radunonza generala dils 27 d'avrel 1996 ein quellas informaziuns vegnidas amplificadas cun ina interessanta orientaziun da Daniel Kramer, directur dalla partiziun tecnica dalla Societad svizra da radio e televisiun (SSR) partenent „il svilup tecnic da radio e televisiun el decuors dil proxim futur“. Arisguard ils detagls san ins consultar il rapport annual dalla CRR per 1996.

Elecziun d'in niev president dalla CRR

Il davos da december 1996 va la perioda d'uffeci 1992–1996 per tut ils organs dalla SSR alla fin. La radunonza da commembers(ras) dils 27 d'avrel 1996 ha consequentamein giu d'eleger respectivamein da reelegier ils organs dalla CRR per la perioda d'uffeci 1997–2000, aschilunsch che l'elecziun ni reelecziun croda tenor statuts ella cumpetenzza dalla radunonza generala dalla CRR.

Culla fin da december 1996 seretila Fidel Caviezel suenter 12 onns sco president dalla CRR. Sin proposta dil directori e dil cussegl regional elegia la radunonza unanimamein dr. Luregn Mathias Cavelty, a. cusseglier dils stans, sco niev president dalla CRR. Plinavon vegn Schimun Lemm reeligiun sco president dil cussegl dil publicum per la perioda d'uffeci 1997–2000. Pil cussegl regional stattan ils commembers e las commembras en uffeci a disposiziun per ina ulteriura perioda d'uffeci. En votaziun aviarta vegnan tuts reelegi per la perioda d'uffeci 1997–2000. Culla tscharna da dus novs revisurs da quen e da dus suppleants vegn la tractanda „Elecziuns“ terminada.

Bein reussiu giubileum „50 onns CRR“

El center digl onn da gestiun 1996 ei il giubileum da 50 onns CRR staus. La CRR ei vegnida fundada ils 12 d'october 1946 a Cuera el hotel Lucmagn da lezzas uras. Tenor meini general ha la festivitad dil giubile-

um da 50 onns CRR dils 12 d'october 1996, pia exact sil di 50 onns dapi la fundaziun, priu in dign ed emperneivel decuors. Da quella festividat han in grond diember da commembers e commembras dalla CRR ed in respectabel diember representants dallas autoritads politicas, dalla SSR, dalla DRS e dallas Societads regiunalas dalla Svizra franzosa e taliana sco era dallas Societads commembras dalla DRS priu part. La commemoraziun, las differentas allocuziuns e gratulaziuns ella sala dil teater dil marcau da Cuera respectivamein ella sala dil „Titthof“ ein vegnidas enramadas d'in plascheivel program da cant e musica ord valladas romontschas. Dils numerus resuns positivs seresulta che quei program, realisau sin in considerabei nivo, e che quella festividat culturala dalla CRR han generalmein anflau buna accoglientscha.

Revista commemorativa „50 onns CRR“

Cugl intent da salvar pil futur la historia ed il svilup dalla CRR e dallas emissiuns romontschas da radio e televisiun ha il cussegl regional dalla CRR incumbensau il president dalla CRR da preparar pil giubileum da 50 onns CRR ina „Revista commemorativa“. En quei connex ei cun raschun vegniu constatau che bein enqual fatg d'impurtonza croda el decuors dils onns en emblidanza. Quei vul la „Revista commemorativa“ ton sco pusseivel impedir. Quella lavur ch'ei cumparida il settember 1996, cumpeglia ils fatgs essenzials dalla historia e dil svilup dalla CRR e dallas emissiuns romontschas dapi la fundaziun igl onn 1946 tochen il giubileum da 50 onns igl onn 1996. Al medem intent surveschan plinavon la vasta documentaziun, sin la quala la „Revista“ sebasea, sco era il DC procurau dil Studio regional.

Dil reminent s'occupescha quella lavur buca sulettamein dil vargau, mobein era dil futur dalla CRR e dallas emissiuns romontschas da radio e televisiun. Quel dependa da differentes facturs che selaian oz per part aunc buca prever e predir. En scadin cass dependa quei futur era dil program che vegn purschius e dalla voluntad dalla populaziun e dallas autoritads cumpetentas da mantener vinavon ina ferma SSR che sa sefundar sin ina ulivaziun da finanzas solidara ed ei aschia el cass d'ademplir las incumbensas d'in bien provediment da basa per tut las quater regiuns linguisticas da nossa tiara.

Premi dalla CRR per 1996

Tenor ils statuts dalla CRR vegnan premis dalla CRR per regla surdai cun caschun dalla radunanza da commembers(ras). Egl onn giubilar ei quella undrientscha vegnida cumbinada cul giubileum da „50 onns CRR“. Cheutras ha il directori dalla CRR vuliu exprimer en fuorma festiva ina renconuschientscha a tut las personas ed organisaziuns che han tochen ussa obteniu il premi dalla CRR.

Cun caschun dalla festividat da giubileum ils 12 d'october 1996 ei il premi dalla CRR vegnius surdaus al Chor da baselgia da Müstair ed al Cerchel musical dalla Surselva. Omisduas formaziuns han contribuü

efficientamein alla realisaziun dil program da giubileum. Cul Chor da baselgia da Müstair ha il directori dalla CRR risguardau in chor d'ina vallada romontscha alla periferia da nies cantun, in chor che tgira il cant ecclesiastic e profan cun grond success e che dispona d'ina considerabla reputaziun. Cun quei premi vul la CRR undrar la respectabla prestaziun culturala dil Chor da baselgia da Müstair. Il premi al Cerchel musical dalla Surselva munta ina renconuschientscha per la lavur musicala d'ina formaziun che tgira ina musica sin in ault nivo, ina lavur da muossavia a musicantas e musicants en vitgs e vischnauncas sursilvanas. Quella undrientscha sebasa lu era sin la ponderaziun che las musicas fuorman en nossas valladas romontschas in impurtont element social-cultural.

L'undrientscha dil Chor da baselgia da Müstair ha deputau Werner Malgiaritta, Müstair, procurau, quella per il Cerchel musical dalla Surselva ha Mariano Tschuor, Laax, salvau.

Ulteriur augment dil temps d'emissiun dil radio

Il zercladur 1996 han il directori dalla CRR e la direcziun dil Radio Rumantsch e dalla Televisiun Rumantscha (RR/TvR) inoltrau alla direcziun generala dalla SSR per mauns dil directori central dalla SSR postulats per

- a) in augment dil program da radio da suentermiezdi, numnadamein il gliendisdis tochen il venderdis per mintgamai in'ura (14.00 – 15.00), la sonda e la dumengia per mintgamai treis uras (14.00 – 17.00), ed
- b) in augment dalla emissiun d'informaziun da televisiun Telesguard da 3 a 5 ediziuns per jamna.

Cun caschun dalla seduta dils 30 d'uost 1996 ha il directori central dalla SSR concediu il credit per la realisaziun digl augment dil program romontsch da radio da suentermiezdi. Quel vegn realisau sin basa d'in niev plan da structura el decuors dalla stad 1997. Il postulat davart igl augment dalla emissiun Telesguard da 3 a 5 ediziuns per jamna ei vegnius refretgs per possibilitar ina ulteriura examinaziun (consolidaziun, concept, alternativas). Ord motivs finansials ha lu era la realisaziun d'omisus postulats el medem onn caschunau retenientschas. Il postulat concernent igl augment dil radio ha consequentamein obteniu la prioritad.

Cugl augment dil program dil radio da suentermiezdi contonscha il Radio Rumantsch in temps d'emissiun d'intragliauter 13 – 14 uras per di. Il RR ei ussa in radio ch'accumpogna la populaziun romontscha praticamein duront igl entir di. Quei augment ei in success legreivel che munta denter auter era ina renconuschientscha cun caschun dil giubileum da 50 onns CRR.

Radio Rumantsch via satellit

La stad 1995 han il directori dalla CRR e la direcziun RR/TvR inoltrau communablamein in'instanza alla direcziun generala dalla SSR culla proposta d'emetter il program romontsch da radio pil futur era via satellit. Il december 1996 ha il Cussegl federal concludiu la midada dalla concessiun necessaria per possibilitar alla SSR il diever d'emetter ses programs sur satellit. Naven dalla stad ni digl atun 1997 duess ei aschia era esser pusseivel da derasar il program romontsch da radio ell'entira tiara via satellit. Quella sligiazion remplazza essenzialmein la renunzia dallas autoritads federalas al radiotelefon, ina renunzia che va en vigor culla fin da 1997. La distribuziun via satellit possibilitescha plinavon la recepziun dallas emissiuns romontschas da radio en loghens ni regiuns che quei fuva tochen ussa buca pusseivel.

Il parsura: Fidel Caviezel

Directori

President

Vicepresident

Assessurs

Fidel Caviezel, Cuera/Sumvitg

Remo Godly, Cuera/Zernez

Duri Bezzola, Scuol (numnaus entras il Cussegl federal)

Antonio Riva, directur general SSR, Berna (ex officio, tochen la fin d'uost 1996)

Armin Walpen, niev directur general dalla SSR (ex officio, naven dall'entschatta settember 1996)

Martin Quinter, Mustér

Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa

Lavur publica

Eir d'uraunt l'an 1996 haun ils suprastants da l'URB activo ils contacts cun las uniuns e societeds rumauntschas in lur regiun. Ad es important cha l'URB vegna auncha pü cuntshainta tals Rumauntschs giò la Bassa per ch'els sapchan d'esser rapreschantos aint illa Lia Rumauntscha e ch'els vegnan respettos scu üna part fich importanta da la Rumantschia. Nos „Fögliet“ nu vain auncha ütiliso da las uniuns Rumauntschas scu organ da publicaziun chi'd es gnieu s-chaffieu aposta per quel scopo. In tsherts lös exista auncha adüna ün foss traunter ils Ladins e'ls Sursilvans chi as radunan in gruppas separedas.

Retschercha chantunela sur dal rumauntsch grischun

Il chantun Grischun avaiva decis cha vegnan resguardadas tar quista retschercha be persunas chi abitan in Grischun. La suprastanza da l'URB avaiva dumando da gnir orientada sur da l'organisaziun da la retschercha, ma quella dumanda nun es gnida respetteda. Nus avessans forsa pudieu impedir la disproporziun traunter las persunas chi sun gnidas interrogedas e'l numer dals abitants Rumauntschs illas differentas regiuns. Quella ho melavita do andit a bgeras criticas chi haun eir miss in dumanda ils resultats da la retschercha.

L'esit es cuntshaint: 66% dals interrogos sun per üna lingua da scrittüra unificada, e da quels sun 66% per il rg. Da tuot ils interrogos sun 44% per il rg.

Votaziun dals 10 marz 1996 per il nouv artichel 116 da la constituziun

Siand cha que as trattaiva dad üna votaziun federela, eira que cler cha las vuschs dals Svizzers da la Bassa füssan decisivas per il resultat. Our da quist motiv as haun ingaschos tuot ils suprastants da l'URB d'uraunt il temp aunz la votaziun cun tuot lur forzas. Cun artichels illa pressa, cun intervistas aint il radio, cun referats e discussiuns persunelas haun els persvas a tuot lur cunvaschins da lingua estra quaunt importanta cha l'acceptaziun dal nouv artichel constituziunel saja per l'avegnir dal rumauntsch. La Svizra ho accepto il nouv artichel cun 76% da las vuschs, il Grischun be cun 68%, e tshertas regiuns rumauntschas haun perfin miss in prieveil l'esit da la votaziun cun vuscher da na causa lur opposiziun cunter il rumauntsch grischun!

Conferenza annuela 1996

La conferenza da quist an ho gieu lö a Turich ed es steda frequentada fich bain. Delegedas e delegios da nouv uniuns rumauntschas eiran

preschaintas. Scu rapreschantant da la Rumantschia ufficiela ans ho visito Chasper Stupan, directur dal radio e da la televisiun rumauntscha.

1. Scu nouva rapreschantanta da la regiun da Turich aint illa supastanza da l'URB es gnida eletta unanimamaing Erica Vonmoos, l'actuara dal Plazzin Turich.
2. Program da lavur per 1997:
Ils preschaints haun accepto unanimamaing il seguaint program da lavur:
  - 2.1 Participaziun da l'URB a la Scuntrada a Domat (11 fin 17 avuost 1997): Elavurer e realiser ün concept .
  - 2.2 Fer propaganda ed as participar a la vernissascha dals 23 meg 1997 aint il center d'inscunter „Rügel“ a Seengen/AG suot la bachetta da predichant H.P. Dür cun la musicista Corin Curschellas, la pittura Elvana Indergand ed il poet Clo Duri Bezzola.
  - 2.3 Cuntinuer cun la lavur publica: Mobiliser ils Rumauntschs per il mantegniment da lur lingua, propagher l'utilisaziun dal „Fögliet“, render pü cuntschainta l'URB.
  - 2.4 Organiser champs da vacanzas per iffaunts rumauntschs da la Bassa. L'URB drouva il sustegn da la Lia Rumauntscha per quista incumbenza.
  - 2.5 Dumeni Capeder fo la proposta cha la supastanza fatscha l'an 1997 la seguainta lavur:
    - Reponderer ils prüms 5 ans d'existenza da l'URB
    - Analiser la situaziun actuela
    - Ponderer il futur e tschercher visiuns per l'avegnir
    - Elavurer in quist connex ün questunari per las uniuns affiliedas
    - Definir il program da lavur per il 1998 a basa dals resultats racolts.
3. La conferenza annuela 1998 gnaregia organisada ils 8 november a Zug.
4. Referat da Chasper Stupan. El ans porta ils salüds giò da nossa patria ed ingrazcha per la granda lavur cha l'URB prasta. Cun que cha ca. ün terz dals Rumauntschs vivan dadour il Grischun nu füss que pü da fer la differenza traunter Rumauntschs in Grischun e Rumauntschs giò la Bassa, ma be pü da discuorrer dals Rumauntschs in Svizra. Sar Stupan es stut cha l'URB lavura tenor sieus statüts sainza finanzas e faro la proposta a la prosma radunanza da delegios da la LR da müder quista situaziun. El sustegna l'ideja dals champs da vacanzas per iffaunts rumauntschs. La spüerta da scoulas rumauntschas mauncha perfin a Cuira, inua cha 27% da la populaziun es rumauntscha.
Chasper Stupan quinta dal grand svilup cha'l radio rumauntsch ho fat i'ls ultims ans e dals progets dad augmenter auncha dapü il temp d'emissiun dal radio e da la televisiun. El appellescha als Rumauntschs da la Bassa da's participar pü suvenz al gö da las 7 e 17 ed a quel da la puolpa.

Cun excepziun dal Tessin es que tecnicamaing pussibel in tuot la Svizra da deraser il program dal radio rumauntsch sur cabel. Chasper Stupan giavüscha dad annunzcher ad el las societeds da cabel chi nu faun quello per ch'el possa intervgnir.

L'an 1997 gnaro emiss l'inter program dal radio rumauntsch sur il satellit ASTRA, que chi significhescha cha nos radio pudaro gnir tadlo in tuot l'Europa!

Scu regal ans porta sar Stupan il disc cumpact chi'd es gnieu publicho in occasiun dal giubileum da 50 ans CRR (Cuminanza rumantscha radio e televisiun). El cuntegna scu documaint prezios parts da las prümas emischiuns rumauntschas daspö l'an 1936.

Il president ingrazcha a Chasper Stupan per sieu grand ingaschamaint per ils Rumauntschs da la Bassa. Be grazcha a sia perseveranza es que pussibel cha nus pudains tadler nos radio sur las raits da cabel.

5. Suot varia fo Sar Adalbert Berther la proposta cha la Lia Rumauntscha stuvesse fer traducziuns per rumauntsch gratuitas, scha noss cunvschins da lingua tudascha sun già prontos da publicar qualchosa eir in rumauntsch.

Il president renda attent a las brochüras „Retorumantsch – Facts and Figures“ cha la LR ho publicho in tuottas quatter linguas federelas ed in inglais. Ellas daun üna stupenda survista sur da nossa lingua, si'istorgia, sia situaziun actuela in tuot ils champs dal minchadi. Quist'ouvra da 64 paginas es ün mez ideel per surder a tuot las personas chi s'interessan per nossa lingua. La brochüra po gnir retratta da la LR per fr. 8. 80.

6. Scu dessert culturel da nossa conferenza avainsa pudieu giudair las prelecziuns dad Annapitschna Grob-Ganzoni in ladin, da Peder Cadotsch in surmiran e da Dumeni Capeder in sursilvan. Minchün(a) ho preschanto ün s-chazi fich persunel da sias obras, duonna Annapitschna ün pêr istorgias chi faivan rir e penser, sar Peder qualche poesia in fuorma d'aforissem formulo elegantaing, e sar Dumeni ans ho lascho der ün sguard i'l muond spirituel cun preler il raquint da la mort beeda d'üna chera persona.
7. Aunz il gianter cumünaivel ho Cilgia Vital spüert ün aperitiv per celebrer il tschinchevel anniversari da l'URB.

Il parsura: Gian Guolf Bardola

Suprastanza

President
Vicepresidenta
ed actvara
AsserurAs

Gian Guolf Bardola, Villa Luganese TI
Ciglia Vital, Goldach SG

Erica Vonmoos, Turich
Clau Derungs, Malter LU
Sigisbert Lutz, Ittigen BE
Jachen Sarott, Chesalles-sur-Moudon VD

Cuminanza mussadras rumantschas

La nossa davosa redunanza ò gia li igls 3-10-1995, a caschung digl 100avel gubileum dalla scola da donnas. Nous vagn passanto l'ò en agreabel ed interessant sivamezde. Igl interess per l'exposiziun ed igl referat è sto grond, chegl tgi è en mussamaint da racunaschientscha per la gronda e bunga labour tgi è neida fatga an chella scola e tgi vign er fatga venavant.

GI'è er sto ena bunga experientscha da far chella redunanza igl madem de scu nossas collegas dalla secziun tudestga e talianga.

La suprastanza dalla CMR è s'antupada 8 gedas per sedutas durant igl onn da gestiun 1995/96. Dus gedas ansemen cun la suprastanza dalla secziun tudestga ed egna cun las inspectouras.

Broschura

La redunanza digl 95 ò approvo la proposta dad elaborar ansemen cun la secziun tudestga en figl d'informaziun per genitours. Dus mussadras da nossa secziun èn sa participadas alla grappa da labour. Ellas on elaboro an diversas sedutas anc eneda igl text e laschea far propostas per la grafica. La broschura vign fatga an treis lungatgs, rumantsch gri-schun, tudestg e taliang. Las broschuras èn neidas preschentadas allas scuntradas regionalas dallas mussadras.

Tenor igl giaveisch dalla davosa redunanza generala vagn nous scretg ena brev agl departamaint d'educaziun cun la dumonda d'augmentar igl pensum per las inspectouras. Chel pensum è nia augmento da 150% sen 200%. La piazza nova da 50% per la regiun Nagiadezna ò pero betg anc savia neir occupada.

Uniun scolastica GR

- Barbara Rupp rapporta (protocol tar la CMR)
- Lehrerbeförderungsverordnung
- SCHUP.

Suprastanza centrala dall'uniun da mussadras Svizra (UMS):

Scoletta ainten la constituziun federala CF

La discussiun pertutgont numnar la scoletta ainten la CF è neida terminada. La UMS ò fatg ena consultaziun an chel connex tar igls cantuns. Igl è sa resulto tgi la scoletta stetta digl mang giuridic anno, sot alla scola publica.

Pinavant ègl sa resulto tgi antras numnar la scoletta ainten la CF ni vign sclaria la dumonda da purtaders ni dad en obligatori, ni la preteisa da 2 onns scoletta. La UMS dumonda da definire igl pled scola elemen-

tara ainten las explicaziuns dalla CF, an chella furma: „La scola elementara cumpeggia scoletta, scola primara e scalem ot anfignen igl 15avel u 16avel onn“. L'uniun scolastica Svizra sustigna chegl ed ò piglia chesta proposta ainten la sia consultaziun.

Scolaziun digls unfants da 4 - 8 onns

La conferenza digls directours d'educaziun Svizra propona per las mussadras ena prescolaziun cun matura.

L'UMS ò gia plascheir da chesta decisiun e sustigna las secziuns an lour labour publica, tar chel tema.

Dieta professiunala

La dieta professiunala digls 14 e 15 november 1997 s'occuppan digl tema incumbensa professiunala (Berufsleitbild).

La less angraztger alla secziun dallas mussadras dalla secziun tudes-tga GR, per la bunga collaboraziun, tgi vagn gia durant igl onn passo. Er a tottas tgi on collaboro an ena furma u l'otra en cordial angraztgamaint.

p.i. dalla suprastanza: Letizia Sonder

Suprastanza

Presidenta	vacant; las suprastantas lavouran an en collectiv Alice Ardüser, Laax (responsabla per igls contacts cun la LR) Letizia Sonder, Lantsch
Actuara	Clara Cadruvi, Ruschein
Cassiera	Annina Nicolay, Samedan Barbara Rupp, Laax
Revisouras da chint	Sora Veronica Albin, Glion Mirta Lombris, Alvagni-Vischnanca